

מאחורי הקלעים של ישיבת סלובודקה בחברון תרפ"ד-תרפ"ה

תרצה יעקבסן

מבוא

בארכיון המוזאון שבבית הדסה, בחברון, מצויים ספרי הנהלת החשבונות שניהלה ישיבת סלובודקה בחברון, המכונה 'כנסת ישראל'. הישיבה הגיעה לחברון בשלהי שנת תרפ"ד, ופתחה את שעריה לתלמידים באלול תרפ"ה. היא פעלה בחברון משנת תרפ"ה ועד שנת תרפ"ט, ואז נרצחו בפרעות 24 מתלמידיה ו-17 תלמידים נפצעו. יהודי העיר שנותרו בחיים, ובכללם תלמידי הישיבה, פונו לירושלים, וגבאי בית הכנסת 'אחנה' שבשכונת אחנה (ליד גאולה) העמיד את המקום לרשות התלמידים.

כיצד חזרו ספרי הנהלת החשבונות לחברון? סיפר לי נועם ארנון, דובר היישוב היהודי בחברון: "הסתובבתי בגאולה, ובערמת אשפה של פסולת בניין מצאתי כמה ספרים גדולים זרוקים. פתחתי וראיתי שאלה ספרי הנהלת החשבונות של הישיבה. כנראה עשו שיפוצים בבניין הישיבה בגאולה וזרקו את מה שנראה היה להם כפסולת. חיפשתי עוד ספרים אך לא מצאתי".

ארנון הציע לי לעבוד על ספרי הנהלת החשבונות שמצא; ביקרתי בארכיון וראיתי במה מדובר. לאחר שניסו לצלם בעבורי את הספר הראשון בלא הצלחה עקב דפיו הגדולים, הותר לי לעבוד בביתי. אך בתחילה לא התחברתי לספר - חשבתי: מה כבר אפשר למצוא בספרי הנהלת חשבונות? כשנדרשתי להחזיר את הספר הראשון שהשאילו לי, החלטתי שאין לי בררה ושעלי להתעמק בו כדי להוכיח שלפחות ניסיתי.

התחלתי להעתיק חודש-חודש את ההוצאות ואת ההכנסות, והתחברתי לספר חיבור בלתי-רגיל; גיליתי עולם שלם של ייסוד ישיבה וניהולה ולכן החלטתי לקרא למאמר 'מאחורי הקלעים של ישיבת סלובודקה'. לפני שהתחלתי בעבודה על ספר החשבונות הראשון קראתי ספרים שהוצאו לי לקריאה בארכיון המוזאון כדי להתוודע למהות הישיבה. אמנם התרכזתי בישיבה בחברון, אך היה עליי להקדים ולעסוק במהות הישיבה. מה היה מיוחד בה? על אילו צרכים ענתה? לשם כך היה עליי לעסוק בקצרה בתולדות הקמת הישיבה בסלובודקה שבליטא, ועל מצב היהודים בימים ההם, בסוף המאה ה-19, שהשפיע על הקמת הישיבה ועל שיטת המוסר שאפיינה אותה. דנתי בקצרה במחלוקת שפילגה אותה ובסיבה שהביאה לעליית חלק מהישיבה לארץ. לא עסקתי בלימוד עצמו כי לא זו הייתה המטרה; המטרה הייתה ללמוד על התנהלות הישיבה דרך ספרי הנהלת החשבונות. מאמרי עוסק אך ורק בשנה הראשונה לקיום הישיבה בחברון, שנת תרפ"ה.

המצב החברתי שהביא להקמת הישיבה

מה בין בית המדרש לישיבה:¹

בית המדרש היה מקום ללימוד משנה ותלמוד, ושימש גם מקום תפילה. אפשר לחלק את הלומדים בבית המדרש לשתי קבוצות עיקריות: רוב הלומדים היו בעלי בתים שלמדו בו לפני צאתם לעבודה או עם שובם; רבים מהם למדו לבד. הקבוצה הקטנה יותר הייתה של לומדים שישבו בבית המדרש רוב שעות היום ועסקו בתורה. אלו היו בעיקר צעירים שעדיין לא יצאו לעבוד ולעתים גם מספר זקנים זקן, שכבר פרשו מעבודה או שעבדו שעות מספר ביום.

סדר הלימוד בבית המדרש לא היה פורמלי. הלומדים בבית המדרש קבעו לעצמם איזו מסכת ילמדו ועל פי איזו שיטה ילמדו. בבית המדרש לא היו מבחנים, ואם נתנו שם שיעורים הם לא היו בגדר חובה.

מוסד הישיבה היה שונה מבית המדרש בכמה היבטים:

- א. בישיבה היו מורה או מורים המלמדים שיעורים קבועים.
- ב. הישיבה הייתה כפופה לרב שתוארו היה 'ראש ישיבה'.
- ג. בישיבה למדו כמעט אך ורק רווקים צעירים, ולא גברים נשואים או בעלי בתים.
- ד. לישיבה היה בדרך כלל בנין מיוחד המיועד רק לה, ולא לציבור הכללי.
- ה. בישיבה היה יותר פיקוח ועידוד מבבית המדרש, והתפתחו בה גם קשרים אישיים הדוקים יותר בין הרבנים לתלמידים ובין התלמידים עצמם.

בשנות ה-60 וה-70 של המאה ה-19 השתנו רבים מתנאי היסוד של החיים היהודיים באימפריה הרוסית. יהודים החלו לעסוק בתחומים כלכליים חדשים, כגון: בנקאות, תעשייה ומקצועות חופשיים, ונוצרה שכבת עילית חדשה שהייתה שונה מהעילית הקודמת לא רק בעיסוקיה אלא גם בערכיה.² כל אלו דרשו מגע רב עם האוכלוסייה הלא-יהודית, והכשרה פורמלית בלימודי חול. השנויים לא היו מוגבלים למגזר אחד בציבור היהודי - כבר בשנות ה-70, ועוד יותר לאחר מכן, הופיעו הסימנים הראשונים של הפרולטריון היהודי. יהודים רבים עברו מן הכפר לעיר, והמעבר הביא להשתנות דפוסי ההתנהגות בחינוך ובעיסוקים המסורתיים.³ אחד הביטויים לתמורות אלו הוא שינוי בדפוסי החינוך - חל גידול של ממש במספר התלמידים היהודים הלומדים במוסדות חינוך רוסיים.

ריבוי התלמידים במוסדות הרוסיים היווה איום רציני על מסגרות החינוך המסורתיות, ובכך גם

1 שטמפפר, תשס"ה, עמ' 17-19.

2 סלוצקי, 1970, פרק א ובמיוחד עמ' 27.

3 שטמפפר, תשס"ה, עמ' 271.

הציב להן אתגר. עד אז היה קשר הדוק בין ההנהגה הכלכלית היהודית ובין תלמידי החכמים. העשירים תמכו בלומדי תורה ובתמורה לכך זכו לכבוד - הם בחרו לחתנים את הצעירים המוכשרים ביותר, וצעירים אלו גם במשרת הרב המכובדת.

ירידת מעמד העילית הישנה המעיטה בעיני העם את חשיבות המסלול שהוביל אליה. מצד אחד העשירים כבר לא חיפשו שידוך לבנותיהם בבית המדרש, ומצד אחר עוד ועוד אנשים ראו דווקא בלימודים הכלליים פתח לעולם של אפשרויות חדשות. כבר בשנת 1886 היה מספר הסטודנטים היהודים באוניברסיטאות גדול ממספר הלומדים בישיבות החשובות; נראה שמספר הסטודנטים גדל על חשבון מספר תלמידי הישיבות. אם תלמיד מצטיין אחד, באחד מבתי המדרש, החליט שקצה נפשו בלימוד הגמרא וברצונו ללמוד לימודי חול - נמשכו רבים אחריו. הירידה במספר הלומדים הורגשה במיוחד בבתי המדרש ולא בישיבות, היות שבבתי המדרש היו התלמידים נתונים להשפעת חבריהם. המשמעת בבתי המדרש הייתה פנימית, של הלומדים; לא הייתה סמכות חיצונית שהשפיעה עליהם. הירידה הייתה ניכרת. עד שנת 1879 למדו בקלויז של קובנה על שם נאווגוקי 150 תלמידים, ועתה נותרו אך שבעה, מתי מספר.⁴ זה לא היה המוסד היחיד שהלך ושקע; ליהדות המסורתית היה קשה להתמודד עם המציאות שבה עזבו את הדרך צעירים טובים מהעילית החברתית ומלומדי התורה. אך ריבוי המקרים, ההישגים החומריים של הפורשים ונכונות רבים מן העוזבים לייחד את חייהם להגשמת אידאלים מהפכניים, אינטלקטואלים, לאומניים ועוד, גרמו לחששות כבדים בקרב הציבור שומר המצוות.

ישיבת סלובודקה קמה כדי להתמודד עם המצב הזה. היא שילבה דרישה להמשך העיסוק בלימוד התורה עם ביקורת על תוכני החברה המסורתית; היא תבעה מאמץ חברתי באמצעות תיקון כל פרט ופרט בחברה. שיטת הלימוד של ישיבת סלובודקה, המכונה 'שיטת המוסר', הציעה דרך פעולה לשילוב השאיפה לשלמות אישית עם הנאמנות לתורה. תומכיה העיקריים של השיטה היו אנשי 'תנועת המוסר', והיא מצאה את ביטוייה ב'ישיבת המוסר', ישיבה ששילבה לימוד גמרא עם לימוד מוסר.

שיטת המוסר

ביסוד שיטת המוסר, שייסד רבי ישראל סלנטר, עמדה התביעה מכל אדם מישראל להעמיד את העיסוק במוסר ואת פיתוח אישיותו 'המוסרית' במרכז פעולותיו, תביעה המחייבת גם את מערכת החינוך להדגיש את הפיתוח המוסרי לצד לימוד ספרות רבנית. בקרב תלמידי רבי ישראל סלנטר התפתחו גישות מגוונות בנוגע לאופי הפעילות הנדרשת לתיקון מוסרי, והן התבססו על כמה הערכות של אופי האדם ושל הדרישות הדתיות המוטלות עליו. אך הכול

הניחו שעל כל אדם הוטל לעסוק בתיקון עצמי.⁵ אחד החידושים החשובים ביותר של תנועת המוסר היה ייסוד 'ישיבת המוסר', מוסד שנתייחד בשאיפתו לא רק לקדם את התלמידים בלימוד הגמרא אלא גם לעצב את אופיים לפי ערכי תנועת המוסר. הישיבה שפעלה בדרך זו יצרה בעיות קשות ואתגרים גדולים לעומדים בראשה. היה צורך גם בראשי ישיבה ובמורים ללימוד הגמרא, וגם במשגיח שהיה אחראי להתקדמותם 'המוסרית' של התלמידים. מעמד המשגיח היה גבוה לפחות כמעמד ראש הישיבה, ושינוי מבנה הלימוד בישיבה דרש הסתגלות ממושכת. עם זאת משכו ישיבות המוסר צעירים רבים שמצאו הסבר לנעשה בחברה המסורתית ופתרון רוחני לעצמם. ישיבות מוסר צמחו בקצב מהיר בסוף המאה ה-19, ובישיבות הללו בלטה ישיבת סלבודקה.

ישיבת סלבודקה

האיש המרכזי בתולדות ישיבת המוסר בסלבודקה היה רבי נתן צבי פינקל. הוא נולד ברוסיין ב-1849, גדל בוויילנה, עבר לעיירת המוסר קלם ושם נשא לאישה את נכדת הרב של קלם, רבי אליעזר גוטמן, וחי בבית חותנו. רבי נתן צבי פינקל היה תלמידו המובהק של רבי שמחה זיסל, מתלמידי רבי ישראל סלנטר שעזר לו במפעליו החינוכיים בקלם. אך בין השניים נתגלעו חילוקי דעות, ובשנת 1877 עזב הרב פינקל את קלם, עבר לקובנה והתיישב בסלבודקה.⁶ בעיר פעלו שתי ישיבות לנערים צעירים. האחת - 'מחזיקי עץ החיים' - נוסדה בקובנה בערך בשנת 1876,⁷ ובראשה עמד רבי יוסף רבינוביץ. האחרת הייתה ישיבת רבי צבי הירש. בין הישיבות הייתה תחרות, וכל אחת ניסתה למשוך אליה תלמידים.⁸ הרב פינקל קיבל משרה בישיבתו של רבי הירש, ומצא בה כר פעולה נרחב. בראשית שנות ה-80 במיוחד בעבור תלמידי ישיבות אלו החל הרב פינקל להקים מוסד חדש, והמוסד הפך עם הזמן לישיבת סלבודקה. הישיבה פתחה את שעריה לפני הלומדים המתקדמים שרמתם הייתה פחותה מרמת הפרושים שלמדו בכולל קובנה, שגם בהקמתו היה הרב פינקל מעורב. בתחילה לא הייתה מסגרת הלימודים פורמלית; השיעורים לא היו מסודרים כיוון שלא היה מגיד שיעור קבוע. בשעתו נקראה מסגרת זו 'קיבוץ'. החל משנת 1886 היו מגידי שיעור קבועים לצד הרב פינקל, ששימש משגיח רוחני, וה'קיבוץ' היה לישיבה לכל דבר. אך בשונה מהישיבות האחרות השיעורים היו הן בגמרא והן במוסר.

לימוד מוסר נחשב לפעילות המרכזית בישיבה מבחינת החשיבות שיוחסה לו, אך לא מבחינת הזמן שהוקצה לו. התלמידים היו חוזרים על דרשת המשגיח בדיוק כמו שתלמידים בישיבות אחרות היו חוזרים על שיעורי הגמרא של ראשי הישיבה.⁹ החשיבות שיוחסה ללימוד המוסר

5 רוס, 1986.

6 כ"ץ, תש"ה, ב. לפי המפתח ובמקורות; שם, ג. וינברגר, הסבא.

7 בראווערמאן, 7881.

8 רודוס, זכרונות, עמ' 40.

9 כ"ץ, תש"ה, ג, עמ' 214.

בראשית ימיה של הישיבה התבטאה בכך שהתקיימו רק שני שיעורי גמרא בשבוע,¹⁰ פחות מן המקובל בישיבות אחרות.

לימוד המוסר נועד לפתח את האישיות לכדי שליטה עצמית ולעבודת הבורא בשלמות; הכול התמקד במישור האישי, והתנועה לא דרשה שינוי במבנה החברה. היא גם לא נגעה בשאלות ארגון הציבור או לפערים מעמדיים וחברתיים, ולכן לא הייתה לתנועת המוסר זיקה לתנועה הסוציאליסטית אף על פי ששתיהן חתרו לתיקון החברה ולצדק. לימוד המוסר עורר התנגדות אצל רבנים מסוימים, שכן הם לא ראו בעין יפה את ההתנהגות הקיצונית שליוותה לעתים את לימוד המוסר, את העדפת לימוד המוסר על לימוד הגמרא פירשו כולזול בתורה ובלומדיה, והתנגדו גם לאופי הכיתתי של התנועה. היו גם משכילים שהתנגדו לתנועה, כי היא התנגדה במפורש לכל חידוש בקרב היהודים.¹¹

הרב פינקל דרש מתלמידיו להתלבש בהידור כדי שלא להרגיש נחותים לפני תלמידי התיכון, שלבשו מדים מרשימים כדי להדגיש את מקומם המכובד בחברה. מאותה הסיבה התנגד הרב פינקל שתלמידיו יאכלו 'ימים', כלומר היה נהוג שכל תלמיד קיבל רשימה שבה היו רשומים שמות המשפחות שהסכימו לארח בכל יום בחור ישיבה לארוחה. שיטה זו לא הייתה טובה היות שלא בכל בית קיבלו הבחורים ארוחה מזינה, ולא בכל מקום קיבלו יחס נאות. לעתים נגרמו אי-נעימויות לתלמיד הישיבה, ולעתים העדיף הבחור לרעוב ולא לאכול במקום שיועד לו. ברגע שהתאפשר השינוי שינה הרב פינקל, שכונה 'הסבא מסלובודקה' את השיטה, והתלמידים קיבלו סכומי כסף קטנים לכלכלתם. נשים צדקניות היו מביאות לתלמידים קדרות תבשיל חם, ואדם מסוים עבר מאכסניה לאכסניה וחילק מנת לחם לכל תלמיד. אך בשבתות עדיין היו מרבית התלמידים סועדים בבתי המתנדבים, רובם בקובנה. ל'סבא' הייתה גם קרן מיוחדת לביגוד, וממנה העניק סכומי כסף לנצרכים.

מחלוקות ומאבקים בישיבה

הרב פינקל הצליח להקים ישיבות מוסר נוספות, אך בתוך ישיבתו נוצרה התנגדות של חלק מתלמידי הישיבה לדרך הלימוד בישיבה, שהקצתה זמן רב ללימוד המוסר. בשנת 1897 פרצה המחלוקת הגדולה הראשונה, שנבעה מהתנגדות להנהגת הרב פינקל מתוך "קנאה שקנאו חלק מתלמידי ישיבת סלובודקה הנשארים בה - בחבריהם היוצאים לסלוצק. מתוך קנאתם זו החלו לחפש מומים בהנהלת הישיבה ובשיטת המוסר שהחזיקו בה מנהליה וראשיה".¹²

היו גם גורמים נוספים, ובהם מות רבה של קובנה, רבי יצחק אלחנן ספקטור. בנו-יורשו על

10 המליץ, שנה לו, גיליון 266, ט' בטבת תרנ"ז, איגרת משמש הישיבה.

11 המליץ, שנה לו, גיליון 266, ט' בטבת תרנ"ז, איגרת משמש הישיבה.

12 דבורץ, תש"ד, עמ' 11.

כס הרבנות היה רבי צבי הירש רבינוביץ, מתנגד מובהק לשיטת המוסר, והתלמידים שמאסו בשיטת המוסר ידעו שימצאו אצלו אוזן קשבת. מעשי פרובוקציה החלו להיראות בישיבה, כמו גנבת ספרי המוסר ופנייה לעיתונות.¹³ בעקבות אירועים אלו ארגנו רבני קובנה אספה שבה הועלו כמה הצעות. במקום להתווכח עם הציבור קם הרב פינקל ממקומו, עזב עם נאמניו את בית המדרש הגדול - שעד אז למדו בו תלמידי הישיבה - ועבר לבית מדרש אחר בעיר עם גרעין של כמה עשרות בחורים, בין 40 ל-70 תלמידים. הם היו הגרעין לישיבה המחודשת של תנועת המוסר, שנקראה 'כנסת ישראל' על שם רבי ישראל סלנטר.¹⁴ לא היו מאבקים בין שתי הישיבות, ותלמידי הישיבה האחת אף ביקרו בחברתה ושמעו בה שיעורים. מתלמידי ישיבת 'כנסת ישראל' עלו תלמידים ורבנים אחדים לארץ ישראל והקימו את ישיבת 'כנסת ישראל' בחברון.

הסיבות לעליית הישיבה לארץ ישראל

בשנת 1924 הודיעה ממשלת ליטא כי היא מבטלת את הפטור מגיוס לתלמידי הישיבות שסירבו לכלול בתכנית לימודיהן לימודי חול. ראשי הישיבה לא הסכימו בשום פנים ואופן לכלול לימודי חול בלימודי הישיבה שכן הישיבה היא קודש ללימוד תורה בלבד, ואולם גם גיוס לצבא הליטאי לא התקבל על העומדים בראש הישיבה משום פיקוח נפש גופני ורוחני כאחד. תלמידים מספר קיבלו פקודה להתייצב לצבא; בחורים החלו להתפור. חלקם עברו את הגבול לפולין, אחרים יצאו לברלין שבגרמניה, אל בית המדרש לרבנים. השאר חיכו להחלטת ראשי הישיבה. בחורים שביקשו לעלות לארץ ישראל כיחידים נתקלו בהתנגדות חריפה של ה'סבא' מחשש שאין ישיבה מתאימה בעבורם ושהם עלולים להידרדר. הועלתה הצעה לעלות יחד לארץ ישראל - הישיבה על רוב תלמידיה, כגוף אחד - חלומם של ראשי הישיבה.

בכל יום כיפור היה הרנ"צ פינקל חוזר ומקבל עליו לעלות לארץ ישראל בהזדמנות הראשונה, ולפתוח שם ישיבה. בשלב מסוים תכנן לעשות זאת בצפת, עם הגה"צ רבי אברהם נח פאלי. גם הגאון רבי משה מרדכי אפשטיין היה קשור לארץ כבר מצעירותו. הוא היה ממייסדי חברת 'נצח ישראל', ומטעמה נסע לארץ ישראל ורכש את רוב אדמות חדרה, שהייתה אז ברובה ביצות. בעת ההיא היה הרב אפשטיין בארצות הברית, וה'סבא' התייעץ אתו בשחת טלפון. תוצאת שיחה זו הייתה החלטה לעלות עם קבוצת תלמידים לארץ ישראל ולהקים בה ישיבה ברוח סלובודקה.

הייתה התלבטות היכן להקים את הישיבה. היישוב הישן בירושלים היה שונה באופיו ובלבושו מבחורי סלובודקה, שלבשו חליפות קצרות, חבשו מגבעות וענבו עניבות. הם חשבו חשיבה

13 רוזנפלד, המליץ, שנה לו, גיליון 52, י"א באדר ב' תרנ"ז.

14 רוזנפלד נקב במספר הנמוך 40, שטמפפר, תשס"ה, עמ' 271. גורדון, על גדות, עמ' 109, אומד ב-50, ודבורץ,

תש"ד, עמ' 23, נוקט 70.

שונה והיה חשש ששכנותם לישיבות בירושלים לא תעלה יפה. גם ריבוי המחלוקות בירושלים הרתיע את ראשי הישיבה, הם חששו מעוד חיכוכים ורצו גם להתרחק מההתיישבות החדשה, החילונית, ומהשפעתה. כך נפל הפור על חברון - שהישוב היהודי בה היה קטן ושלול, ואנשיה כולם שומרי מצוות.¹⁵

מאחורי הקלעים של ישיבת סלובודקה, הלא היא 'כנסת ישראל' בחברון

ישיבת סלובודקה החלה לרקום עור וגידים בארץ ישראל עם עליית הרב יחזקאל סרנא וכמה תלמידים מליטא לארץ. התנהלות הישיבה בארץ מתועדת בספרי הנהלת החשבונות שהישיבה ניהלה. כדי שהקוראים יחושו את ספר ניהול חשבונות הישיבה, החלטתי לצטט מהכתוב על השנה הראשונה של התהוות הישיבה והקמתה. ספר הנהלת החשבונות מתחיל ב-ג' בסיון תרפ"ד; הוא כתוב בכתב יד יפה אך שאינו תמיד ברור. מפורטות בו הוצאות הישיבה, ומהיכן הגיעו אליה הכספים ששימשו להוצאות אלו. הוצאות הישיבה הן על כלכלה, משכורת, תובעים, נתבעים, ספרים ורהיטים, ורשומה כמובן גם ההכנסה שהייתה לישיבה מהלוואות ומתרומות. הישיבה התחילה את קיומה עם סכום של 30 לירה מצרית "שהביא אתו הרב יחזקאל סרנא לקפת הישיבה דסלובודקה, לשם הוצאות לסידור".¹⁶

מן העמוד הראשון בספר עולה כי נשלחו נציגים מן הישיבה לפתח תקווה, ליפו, לתל אביב ולחברון "להתחקות על תנאי המקום לשם ייסוד הישיבה שם".¹⁷ מהכתוב עולה גם שעם בואם לארץ בדקו נציגי הישיבה את תנאי המקום כדי לקבוע היכן כדאי להקים את הישיבה. אפשר ללמוד על מחיר הנסיעות בימים ההם אף על פי שלא כתובה נקודת המוצא שממנה נסעו. מחיר נסיעה לפתח תקווה היה 3,000, ליפו ולתל אביב 4,000 ולחברון 1,480, ברם המזכיר לא ציין באיזה מטבע מדובר. רק בסוף תשרי (כ"ט תשרי) התחיל המזכיר לציין שאלו לירות מצריות.

המשלחת יצאה לפתח תקווה ב-ג' בסיון. ב-י' בסיון יצאו ליפו ולתל אביב, ורק ב-ט"ו בסיון יצאו לבדוק את חברון,¹⁸ והיא שנבחרה בסופו של דבר כעיר שבה תוקם הישיבה. בסוף החודש, ב-ל' בסיון, קיבל הרב יחזקאל סרנא משכורת על חשבון המגיע לו, על סך 8 ל"מ. פייבל אפשטיין, בנו של ראש הישיבה, הוא שעסק בשליחת "תלגרמות ומכתבים לשם סידור הישיבה".¹⁹ אדם נוסף שקיבל דמי כלכלה לחודש סיון היה הרצל קפלן.²⁰ כל הפעילות הכספית לחודש סיון נעשתה במשך ארבעה ימים בחודש סיון: ב-ג' בסיון, ב-י', ב-ט"ו

15 על פי אורחי, תשס"א, עמ' 117-119.

16 עמ' 1 בספר הנהלת החשבונות.

17 שם.

18 שם.

19 שם.

20 עמ' 1 בספר הנהלת החשבונות.

וב-ל' בחודש. מעניין שהסכום שקיבל הרצל קפלן לכלכלת חודש סיוון מאפיין את סכום הכסף שקיבלו תלמידי הישיבה לכלכלת חודש שלם, 4 לי"מ. דבר נוסף העולה מן העמוד הראשון הוא שנשלחו לארץ ישראל שלושה נציגים: הרב יחזקאל סרנא, פייבל אפשטיין והרצל קפלן.

תמוז תרפ"ד

בעמוד 2 של ספר הנהלת החשבונות מפורטת ההתנהלות בחודש תמוז. הפעילות בספר הנהלת החשבונות מצומצמת; כולה נעשתה בשלושה ימים בחודש, ב-י"ב בתמוז, ב-כ' וב-כ"ט בחודש. אך היא מתחילה בעניין חשוב: ההכרעה נפלה והוחלט להקים את הישיבה בחברון. ב-י"ב בתמוז יצאו "לחברון, להתחקות על תנאי המקום עם יסוד הישיבה".²¹

ב-כ' בתמוז נשלחו "מכתבים ותלגרמות בקשר עם יסוד הישיבה לאמריקה וליטה".²² ב-כ"ט בתמוז שוב היה צורך לנסוע "לחברון, בקשר עם יסוד הישיבה ובנין קומה על הכנסת אורחים (הצעה)".²³ לישיבה היו הוצאות בלא הכנסות, ולכן הוצרכו חברי משלחת ההקמה לקחת הלוואה מפייבל אפשטיין על סך 82 לי"מ כדי לשלם לרב יחזקאל סרנא על חשבון משכורתו 8 לי"מ ולהרצל קפלן בעבור כלכלת תמוז 4 לי"מ. הישיבה בסלבודקה שלחה 15 לי"מ "תשלום הוצאות נסיעתו של הרב רבי אברהם גרודזינסקי לארץ ישראל".²⁴

אב תרפ"ד

בעמוד 3 בספר הנהלת החשבונות מפורטת ההתנהלות בחודש אב. בספר נרשמה פעילות בחמישה ימים בחודש: ב-י"ב באב, ב-י"ד, ב-כ', ב-כ"ה וב-כ"ט בחודש. ב-י"ב באב "נסיעת הרי"ח סרנא לחברון לשם סדור הישיבה".²⁵ ב-י"ד באב נשלחו "טלגרמות ומכתבים בקשר עם העברת הישיבה ע"פ אפשטיין". בינתיים הגיעו לארץ כמה בחורים מיישיבת סלבודקה שבליטא, וב-כ' באב יצאו "הריס, לוק, קוטלר, רובנשטיין לחברון בקשר עם הצעת מגרש לבנין הישיבה".²⁶ נשכר בניין לישיבה, וב-כ"ה בחודש נסעו "הר"א. גרודזינסקי יחד עם הר"ד סרנא לשם סדור הישיבה".²⁷ רק בסוף החודש שולמה המשכורת, והחודש קיבלו על חשבון המשכורת הר"ד א' גרודזינסקי והרב יחזקאל סרנא; כל אחד מהם קיבל 10 לי"מ.²⁸

21 עמ' 2 שם.

22 שם.

23 שם.

24 שם.

25 עמ' 3 שם.

26 עמ' 3 בספר הנהלת החשבונות.

27 שם.

28 שם.

העובדה שהרב א' גרודזינסקי קיבל משכורת רק מחודש אב מעידה שלא עלה לארץ כבר בחודש סיוון, החודש שבו הגיע הרב סרנא לארץ כדי לארגן את ענייני הישיבה - וכבר בו קיבל חלק ממשכורתו. אני מציינת עובדה זו היות שהרבנית ש' אזרחי ציינה בספרה על אביה, המשגיח רבי מאיר חדש: "בחודש אייר תרפ"ד 1924 יצא הגר"י סרנא יחד עם הגר"א גרודזינסקי לאתר מקום מתאים בישראל ולערוך את ההכנות הדרושות"²⁹. העובדות בספר הנהלת החשבונות סותרות נתון זה.

שני תלמידים שכבר שהו בארץ קיבלו 4 ל"מ כל אחד לכלכלתם בחודש אב, הלא הם הרצל קפלן ואהרן פוזן (שרק בעמוד 4 בספר הנהלת החשבונות אנו מתוודעים לשם משפחתו). זה היה הסכום שהישיבה נתנה לתלמידיה לכלכלת חודש שלם במשך שנת הלימודים הראשונה. פאוול אפשטיין היה האיש שהיה אחראי ל"מכתבים, טלגרמות בקשר עם העברת הישיבה ושולמו הוצאותיו על כך 2.850 ל"מ צ"³⁰.

אלול תרפ"ד

בעמוד 4 בספר הנהלת החשבונות מפורטת ההתנהלות בחודש אלול תרפ"ד. בספר נרשמה פעילות בחמישה ימים בחודש: ב-ו' באלול, ב-כ', ב-כ"ד, ב-כ"ז, וב-כ"ט בחודש. במהלך אלול הגיעו לארץ ישראל תלמידים מיישיבת סלובודקה שבלויטא. ב-ו' אלול נסע פ' אפשטיין לחיפה לאפשר את כניסתו של אייזיק ברונשטיין. הוא קיבל לצורך כך הוצאות נסיעה, רכבת, מלון וטלפון.³¹ ב-כ' באלול הגיעו תלמידים מסלובודקה, ואלו הם: צבי קופשיץ, אהרן מלבסקי, אהרן הכן, זאב גרבוז, זבולון גרוז, צבי פוחביץ, דוד חדש. פ' אפשטיין נשלח להביאם. הם שהו במלון ביפו, מיפו נסעו לירושלים ומשם - לחברון.³² מסתבר שבענייני הישיבה היו מעורבות דמויות נוספות שעד כה לא הוזכרו בספר הנהלת החשבונות: אהרן היזמן נסע ליפו "לשם סדור כניסת הנזכרים"³³; ח' אפשטיין קיבל 1 ל"מ דמי נסיעה עם הרב י' סרנא ועם פ' אפשטיין. ב-כ"ז באלול רכשה הישיבה ספרי מוסר ומחזורים ליישיבה.

ימי הפעילות של חודש אלול בספרי הנהלת החשבונות עדיין מועטים - חמישה ימים בלבד כפי שציינתי לעיל, ו-כ"ט באלול, היום האחרון לחודש זה, הוא היום שבו שולמו 10 ל"מ על חשבון המשכורות לרב י' סרנא ולרב א' גרודזינסקי, ו-4 ל"מ להרצל קפלן ולאהרן פוזן לכלכלת אלול. ב-כ"ט באלול שולם תשלום ראשון על חשבון מיטות ומזרנים לתלמידים.³⁴

29 אזרחי, תשס"א עמ' 119

30 עמ' 3 בספר הנהלת החשבונות.

31 עמ' 4 שם.

32 עמ' 5 בספר הנהלת החשבונות.

33 עמ' 6 שם.

34 עמ' 4 שם.

תשרי תרפ"ה

עמוד 5, שבו מפורטת ההתנהלות הכלכלית בחודש תשרי תרפ"ה, מלא עד סופו. אמנם הימים הפעילים בחודש מבחינת כתיבה עדיין מועטים, בסך הכול שמונה ימי פעילות, אך העמוד התמלא לגמרי משום שהישיבה החלה לפעול ממש. מיד לאחר ראש השנה נקנו ספרים לישיבה: 12 גמרות כתובות, תקון סופרים ושב שמעתתא על ידי פ' אפשטיין³⁵ - מכאן עולה שבישיבה נלמדה בזמן הראשון מסכת כתובות, וכנראה פ' אפשטיין עסק בעניינים האדמיניסטרטיביים של הישיבה. ב-ה' בתשרי תרפ"ה הוא נסע לירושלים לסדר רישיונות לעולים שזה עתה הגיעו.

ב-ז' באלול נסע 'נ' פריש להתייעץ בדבר הבנין ששוכרים בשביל הישיבה³⁶. ביום זה, ז' בתשרי, נרשמה ההכנסה הראשונה לשנת תרפ"ה על סך 1000 דולר, ותמורת ההמחאה קיבלה הישיבה 214 ל"מ. לא כתוב מהיכן הגיע ההמחאה - כנראה מארצות הברית. לאורך כל ספר הנהלת החשבונות נעשו רוב הפעולות הכלכליות בהקפה. בתחילה היו ההכנסות מתרומות מעטות מאוד, והישיבה נאלצה 'לגלגל כספים' - ללוות מהאחד ולהחזיר לאחר (בשיחה עם רואת חשבון מבנק העובד עם ישיבות רבות מתברר שמצב זה מקובל גם בימינו). במהלך החודש - וגם בחודשים נוספים - קיבלו הרבנים סכומים קטנים נוספים על חשבון משכורתם; כך גם הרב סרנא והרב גרודזינסקי. פרט למשכורות היו למשרד הוצאות על הדפסת בלוקים ומעטפות.³⁷ כנראה שרישיון ישיבת הרבנים והתלמידים בארץ היה צריך להתחדש מדי פעם בפעם,³⁸ ולכן היו צריכים להעביר לרב סרנא 1 ל"מ בעבור רישיון להישאר בארץ.

הישיבה המשיכה לרכוש ספרים גם בתשרי - הפעם קנה פ' אפשטיין ארבעה חומשים לישיבה. ב-י"ד בחודש וב-י"ז בו ניתן לתלמידים כסף לכלכלתם על חשבון חודש תשרי, ותוספת לצורכי יום טוב. כפי שציינתי, הסכום המרבי לתלמיד הוא 4 ל"מ, אך הם קיבלו מקדמה מסוימת על החשבון ולעתים גם קיבלו את מלוא הסכום, כמו אצל הרצל קפלן, זבולון גרז וצבי פוחביץ.³⁹ הישיבה קנתה גם אתרוגים לישיבה - קונה האתרוגים היה הרב י"י סלונים, והוא שילם 5 ל"מ בעבור האתרוגים.

דבר נוסף המתחדש בעמוד זה הוא מתן הלוואות לתלמידים. כאשר נצרכו תלמידי הישיבה להלוואה הם פנו למשרד וקיבלו אותה. הפעם היו אלו שלושה בחורים: אהרן פוזן, אהרן מלבסקי וצבי חיים אפשטיין. הם התחייבו שבמהלך השנה יחזירו את הלוואתם.

35 עמ' 5 שם.

36 עמ' 5 שם.

37 עמ' 5 בספר הנהלת החשבונות.

38 שם.

39 שם.

בעמוד מס' 6, שבו מסתיים פירוט פעילות חודש תשרי, פעילויות נוספות שנרשמו ב-כ"ט בתשרי. תלמידים מספר קיבלו את הסכום המלא לכלכלת תשרי. לראשונה, עם הרב סרנא והרב א' גרודזינסקי, כונה פ' אפשטיין בתואר 'רב', וגם הוא קיבל 6.7 ל"מ על חשבון המשכורת. משכורות הרבנים הועלו; הרב גרודזינסקי קיבל על חשבון משכורתו 12.63 ל"מ והרב סרנא - 11.57 ל"מ.

לישיבה היו הוצאות מרובות בחודש תשרי בגלל החגים. חיים שניאורזון הוא שהיה ממונה על תשלומים ל"אכסניה לתלמידים, חזן, אורחים, כבוד יו"ט וסעודה לתלמידים. אתרוגים, סוכה וכו' טלפון".⁴⁰ הוצאות אלו הגיעו ל-14.55 ל"מ. גם רבי יצחק אלפרין קיבל תוספת של 1 ל"מ הוספה בעד "אכילת יום טוב של 6 תלמיד".⁴¹ כיוון שכתוב "הוספה" מסתבר שהתלמידים נהגו לאכול אצלו.

הרב גרודזינסקי קיבל 2.25 ל"מ בעבור שמחת יום טוב בשביל התלמידים. בספר הנהלת החשבונות אין פירוט לאיזה צורך ניתן הכסף, אך האזרחי כותבת בספרה על פי זיכרונותיו של הרב דב כץ, מחבר תנועת המוסר, שבחול המועד סוכות תרפ"ה התאספו תלמידי הישיבה ביפו לסיור היכרות עם מרחביה של ארץ ישראל, והרב דב כץ מעיד שהגיע לישיבה לפני סוכות והצטרף למטיילים.⁴²

בעמ' 6 יש הוצאה מעניינת נוספת - הרב גרודזינסקי קיבל 0.5 ל"מ בעד מניין מתפללים לשלום חולה⁴³ - ביטוי להיות הישיבה מעורבת בעניינים שמעבר ללימוד בישיבה.

בסוף החודש (כ"ט בתשרי) הלוותה הישיבה לשלושה בחורים - 1 ל"מ לכל בחור. הרב גרודזינסקי רכש שולחנות לימוד, בהקפה כמובן, ואהרן פוזן ואהרן מלבסקי כבר פרעו חלק מחובם. כפי שצינתי, הפעילות ה'בנקאית' של משרד הישיבה חזרה במשך השנה כולה. תלמידים לוו ופרעו עד סוף השנה, ואז ריכו המזכיר את חובות התלמידים והלווים האחרים וכן את חובות הישיבה.

מרחשוון תרפ"ה

בדפים 7 ו-8 מפורטת ההתנהלות הכלכלית במרחשוון תרפ"ה. עמוד 7 מתחיל ב-א' במרחשוון ומסתיים ב-כ"ד בו. העמוד נפתח בפריעת חובות קטנים של שני תלמידים, ומעניין ששני הבחורים מופיעים בשם הפרטי ובציון המקום שממנו באו: "אהרן מליטא, ע"ח תשלום

40 שם.

41 עמ' 6 שם.

42 אזרחי, תשס"א, עמ' 23.

43 עמ' 6 בספר הנהלת החשבונות.

חובו" ו"אהרן מאראל ע"ח תשלום חובו".⁴⁴ חובם יחד היה 0.4 לי"מ. לקראת הזמן החדש הוציאה הישיבה 0.3 לי"מ בעבור "נקוי וסיוד אולם הישיבה", וקנתה נפט בעבור "מאור הישיבה". הישיבה צרכה כנראה כמות גדולה של נפט, היות שב-כ"ג במרחשוון שבה וקנתה "נפט בשביל מאור לישיבה".⁴⁵ היו לה גם הוצאות על "צרכי הלוקס"⁴⁶ שבו השתמשו כנראה לתאורת הישיבה. לישיבה היו גם הוצאות לכיבוד אורחים שביקרו בה. תלמידים לוו ופרעו את חובותיהם לישיבה, ונראה לי שהישיבה הלוותה כספים לא רק לתלמידים; אברהם לרמן לווה, אך הוא אינו נמנה עם תלמידי הישיבה. הישיבה נתנה לבחורים חלק מדמי הכלכלה לחודש מרחשוון; הוצאותיה היו רבות אך ההכנסות מועטות. רק שתי הכנסות קטנות מנדבות על סך 2.05 לי"מ נכנסו לישיבה. ולישיבה היו הוצאות רבות, שכן פרט לכלכלה, להלוואות ולתשלום משכורות היה עליה לקנות בולים למשרד ולשלוח טלגרמות.

עמוד 8 נפתח ב-כ"ד במרחשוון ומסתיים ב-כ"ט בו. תחילתו בתשלום על חשבון כלכלת מרחשוון להוצל קפלן, תשלום בעבור "מס רשיונות ל-5 תלמידים להשאר בארץ" ו"נסיעתם של אלו לירושלים".⁴⁷ ארבעה תלמידים לוו מן הישיבה. הישיבה רכשה ספרי מוסר ומים לישיבה. לישיבה היו הוצאות על "אכסניה לתלמידים": ראכלין, שולמן, טרכטמן, בברויסק, א' קרלינסקי, סוקולובר, ביאלסטוצקי, נוביק, קושאק, ברקין, וילקומיר".⁴⁸

בסוף החודש שילמה הישיבה לקרשטיין, להוצל ולגרודינצקי על כיבוד בעבור אורחים 1.4 לי"מ. הישיבה טיפלה בהוצאות רפואה בעבור תלמידיה ועובדיה: פייבל אפשטיין חלה, וקיבל 2.5 לי"מ לצורכי רפואה. הישיבה שילמה בעבור כל השיחות הטלפוניות במשך החודש 0.4 לי"מ. ב-כ"ט בחודש שילמה הישיבה משכורת להר"ר אברהם גרודינצקי, לרב י' סנא ולפ' אפשטיין. שלושתם קיבלו על חשבון משכורתם 10 לי"מ כל אחד.

העמוד מסתיים בהכנסה של 104.5 לי"מ תמורת המחאה על סך 500 דולר.

חודש כסלו תרפ"ה

בדפים 9-12 מפורטת ההתנהלות הכלכלית של הישיבה בחודש כסלו תרפ"ה; הפעילות מתגברת - הכותבים נזקקו לארבעה דפים בספר הנהלת החשבונות לרישום הפעולות שנעשו בחודש אחד.

בעמוד 9 מפורטת הפעילות שנעשתה בימים א'-ו' בכסלו, וברובו מפורטות חלק מהוצאות

44 עמ' 7 שם.

45 עמ' 7 שם.

46 שם.

47 עמ' 8 בספר הנהלת החשבונות.

48 שם.

כלכלת חודש חשון ל-19 תלמידים. לשמחה זיסל שפירא הוסיפו גם חלק מהוצאות הכלכלה של תשרי, ושני תלמידים (ייתכן שהיו חדשים בישיבה) קיבלו סכום קטן על חשבון כלכלת כסלו. ה'בנק' המשיך לפעול, וחמישה תלמידים לוו מן הישיבה. אהרן כהן חלה, והישיבה מימנה 1 ל"מ לצורכי רפואתו.

לישיבה היו מגוון הוצאות משרד חוץ מכלכלה והלוואה: היא קנתה נפט לישיבה, ושילמה לרב גרוזדינסקי "עבור הוצאות שונות"⁴⁹ שאינן מפורטות. ב-1' בכסלו שילמה הישיבה דמי קדימה בעבור שכירת בית: "לבעה"ב עבדול מטי אלחטיב דמי קדימה"⁵⁰.

עקיבא קרשטיין הוא שעסק בענייני סידור רישיונות שהייה בארץ, והישיבה שילמה בעבורם. קרשטיין גם קנה בעת ההיא ספרי מוסר והלכה לישיבה, ונוסף על כל ההוצאות הללו היו לישיבה הוצאות שוטפות על בולים ועל צורכי כתיבה.

עמוד 10 נפתח ב-ח' בכסלו בהוצאות הישיבה על מנורות ומים. כנראה הגיע תלמיד חדש, ושמו פנחס בילשנסקי, והוא קיבל 0.82 ל"מ "ע"ח כלכלת כסליו". תלמיד נזקק להלוואה, ואחרים החזירו חלק מהסכומים שלוו. דמות חדשה נכנסה לתמונה ב-ח' בכסלו - אברהם סלונים. הוא טיפל בחוזה לשכירת בניין הישיבה ובתשלום לעורך הדין. משפחת סלונים הייתה מעורבת מאוד בענייניה הכלכליים של הישיבה. על ההלוואות היה ממונה אליעזר דן סלונים; ב-ח' בכסלו הוא השיג הלוואה על סך 13 ל"מ. תלמידים אחדים קיבלו כסף על חשבון כלכלת כסלו, אחרים החזירו כסף על חשבון הלוואותיהם ואחרים לקחו הלוואות כרגיל. שוב נקנו ספרים לישיבה. הפעם הקונה היה אפרים סוקולובר, שהיה עתיד להיות רבה של רעננה.

גם צורכי המשרד עצמו נרשמו. הישיבה נזקקה לבולים, והם נקנו לצורכי המשרד. מצבו הבריאותי של פ' אפשטיין עדיין לא היה טוב, והוא נסע לירושלים לד"ר וולך, כלומר ל'שערי צדק'. הישיבה שילמה את ההוצאות, ובכללן את מחיר התרופות שניתנו לו. נרשמה לישיבה הכנסה של 500 דולר, שבעבורם קיבלה 103 ל"מ.

בעמוד 12 רשומים צורכי הישיבה בתאריכים כ'-כ"ט בחודש - ההוצאות הרגילות לתלמידים על חשבון כלכלת כסלו, וצורכי משרד, כגון קניית בולים ושליחת "תלגרמות". ב-כ"ט בחודש קיבלו הרבנים 10 ל"מ משכורת, וליתר דיוק תשלום על חשבון משכורתם. נרשמו לישיבה הוצאות על נפט ועל מים, והחודש היא נזקקה גם לשמשות. הישיבה שילמה גם לנגר בעבור חמישה עמודים (סטנדרים) לישיבה. עוד תלמידים עולים הגיעו לישיבה. פ' אפשטיין עדיין זקוק לתרופות. הישיבה לקחה הלוואה של 7.5 ל"מ באמצעות א"ד סלונים, ופרעה 7 ל"מ

49 עמ' 9 שם.

50 שם.

על חשבון חוב. הרב סרנא נסע לירושלים, ואת הוצאות נסיעתו שילמה הישיבה. ב-כ"ה בכסלו קיבל נושא המכתבים מתנה מהישיבה - 0.25 לי"מ, אולי לכבוד חנוכה. ספרים נקנו בעבור הרב סרנא ב-6.5 לי"מ.

פירוט פעילות חודש כסלו מסתיים בעמוד 12, עדיין ב-כ"ט בחודש, כאשר ניתנו לפייבל אפשטיין 2 לי"מ לצורכי רפואה. לקופת הישיבה נכנסו 103 לי"מ, שהם 102.5 לי"מ מפדיית המחאה על סך 500 דולר ו-0.5 לי"מ נדבה.

טבת תרפ"ה

פירוט ההתנהלות הכלכלית של חודש טבת נפתח בעמוד 13 בספר הנהלת החשבונות ומסתיים בעמוד 17. עמוד 13 יוחד כולו לכלכלת התלמידים; מקצתם קיבלו דמי כלכלה להשלמת כלכלת חודש כסלו, ואחרים קיבלו בעבור חודש טבת. מספר התלמידים בישיבה גדל - בעמוד 13 כבר רשומים 34 תלמידים, וייתכן שהיו יותר ושעדיין לא קיבלו את דמי כלכלתם, כי רוב שמות התלמידים מובאים בזה אחרי זה, ובהמשך שוב קיבלו חלק מהם, וכן תלמידים נוספים, משהו על חשבון החודש הבא. ייתכן שהיו תלמידים שנעדרו מהישיבה כאשר נתנו את התשלום הראשון, והם קיבלו את דמי כלכלתם כאשר חזרו; לכן אי-אפשר לדעת את מספרם המדויק של התלמידים על פי תשלום הכלכלה. התאריכים בעמוד 13 הם א' ו-ב' בטבת.

בעמוד 14 נמשך פירוט יום ב' בחודש, והוא מסתיים ב-ה' בטבת. תלמידים נוספים קיבלו דמי כלכלה על חשבון טבת. מהרישום עולה כי נערכה מסיבת חנוכה עם התלמידים, והוצאו עליה 0.3 לי"מ. תלמידים לוו כרגיל מן הישיבה, ואחרים פרעו הלוואותיהם. הישיבה שילמה חלק מן המשכורת לרב גרודזינסקי ולרב פייבל אפשטיין, והוא קיבל גם 0.75 לי"מ על חשבון נסיעתו ליפו לצורכי רפואה.⁵¹ ב-ה' בטבת קיבל שוב לצורכי רפואה 0.16 לי"מ; מחלתו הייתה כנראה ממושכת מאוד. הישיבה קנתה ספרים לאוצר הספרים, כלי שתייה ושמן לישיבה וכן יין לשמחת חנוכה לישיבה.

עמוד 15 נפתח ביום ה' בחודש טבת ומסתיים ב-כ"ג בחודש. העמוד מתחיל בפריעת חובם של כמה תלמידים לישיבה; תלמידים אחדים קיבלו סכום כסף על חשבון כלכלת חודש טבת, ורק צבי פוחוביץ קיבל גם תוספת על חשבון מרחשוון וכסלו. לישיבה היו הוצאות על בולים, על כלי כתיבה, על טלגרמות ועל תבת דואר לישיבה. הישיבה קנתה גם נפט וזוכית - לא ברור למה הכוונה, ייתכן שלעששיות, משום שהסכום אינו גדול - רק 0.26 לי"מ. הספרים לישיבה נקנו "באמצעות גבאי אוצר הספרים א' סוקולובר"⁵². אפשר לראות מכאן שתלמידי הישיבה מילאו תפקידים מגוונים בישיבה. מסקנה זו עולה גם מהטיפול ברישיונות לשהייה בארץ,

51 עמ' 14 בספר הנהלת החשבונות.

52 עמ' 15 שם.

שאחד התלמידים טיפל בהם.

מרדכי וולקימר חלה, והישיבה שילמה את צורכי רפואתו - 0.3 ל"מ. הישיבה לקחה הלוואות: באמצעות א"ד סלונים - 10 ל"מ, מרבי מיכל הָריס - 50 ל"מ, מרבי מ' לעווין - 20 ל"מ וכן מרבי י"ד הורוביץ, ופרעה חוב של 13 ל"מ באמצעות א"ד סלונים. הישיבה המשיכה לגלגל כספים, ללוות ולפרוע, באין הכנסות קבועות לצורך קיומה.

אחת ההוצאות המעניינות רשומה ביום ט"ו לחודש, על שם הרב א' גרודזינסקי "לשם נסיעתו לסלובודקה בעניני הישיבה"⁵³. היו הוצאות רבות לנסיעה זו: הרב קיבל 40 ל"מ, אך היה צורך בעוד 5 ל"מ לצורכי נסיעתו, והם הועברו לו באמצעות א' סוקולובר.⁵⁴ לפני יציאתו מן הארץ נסע הרב גרודזינסקי לירושלים, וגם הוצאות נסיעתו שולמו מכספי הישיבה. לרב נערכה מסיבת פרידה המכונה "ברכת פרידה"⁵⁵. כנראה הוגש כיבוד שעלה 1 ל"מ. אזרחי מציינת שרבי אברהם גרודזינסקי חזר לסלובודקה לנהל שם את הישיבה ולשמש משגיח עם עלייתם לארץ של הגאון רבי משה מרדכי אפשטיין וחתנו, הרב משה פינקל.⁵⁶ ב-י"ז בחודש נסעו בחורי הישיבה ללוות את הרב; הממונה על תשלום הנסיעות היה שוב א' סוקולובר. ב-כ"ג בו נסע הרב סרנא ליפו, ושהה שם בבית מלון. האם נסיעה זו קשור לנסיעת הרב גרודזינסקי? לא ברור. עם סיום העמוד רואים שפ' אפשטיין קיבל על חשבון משכורתו, אך עדיין לא החלים - וקיבל בעבור צורכי רפואה 5.5 ל"מ.

עמוד 16 נפתח ב-כ"ד בחודש ומסתיים ב-כ"ט בו. מרבית הכתוב בעמוד עוסקת בפירעון חלק מחובות התלמידים לישיבה על סך של 3.55 ל"מ, ובהוצאות כלכלה על חשבון חודש טבת לתלמידים מספר. הישיבה נזקקה להלוואה על סך 200 ל"מ, וקיבלה אותה באמצעות א"ד סלונים. גם זמן פירעונה כתוב - י"ד בשבט. חוץ מכלכלה היו לישיבה הוצאות לנגר; היא רכשה ממנו עשרה עמודים (סטנדרים) ושלמה בעבורם 2 ל"מ. היא גם קנתה לישיבה שלוש מגבות. שני תלמידים נפלו למשכב, והישיבה שלמה את צורכי רפואתם. גם המשרד נזקק לצורכי כתיבה ולמשלוח טלגרמה לסלובודקה. השולח הוא א' סוקולובר ('טלגרמה' נכתבת לעתים בטי"ת ולעתים בתי"ו).

בעמוד 17 נסגר חודש טבת, ומפורטת בו אך ורק כלכלת חודש טבת ל-29 תלמידים.

53 עמ' 15 בספר הנהלת החשבונות.

54 שם.

55 שם.

56 אזרחי, תשס"א, עמ' 129-130.

שבט תרפ"ה

חודש שבט נפתח בעמוד 18 ומסתיים בעמוד 21. עמוד 18 פותח ב-א' בשבט - בתשלום לתלמידים על כלכלת טבת, וכן במקדמות לחלק מהתלמידים על חשבון כלכלת שבט - ומסתיים ב-ד' בחודש. שני תלמידים קיבלו בעבור חצי חודש טבת. דוד כץ ויהושע השיל ברוך הם תלמידים שזה עתה עלו, והם לא הופיעו ברשימות הקודמות. כמעט בכל חודש התווספו לישיבה תלמידים חדשים. מעניינת תוספת שקיבל אברהם סיני: "הוספה להלבשה"⁵⁷. הישיבה המשיכה גם בשבט ללוות ולהלוות. נראה שתלמיד שלא היה יכול לפרוע נעזר בחבר. פ' אפשטיין החזיר הלוואה של 1 ל"מ, אך נראה שלא היה לו כסף לפרוע את ההלוואה, וחיים שניאורסון פרע בעבורו סכום זה.⁵⁸

לישיבה היו עוד הוצאות חוץ מכלכלה. היא שמרה על קשר תדיר עם סלובודקה, ושתי טלגרמות נשלחו לשם ב-א' בחודש. הרב סרנא נסע לצורכי הישיבה, והוצאותיו שולמו. לישיבה עדיין נרשמו הוצאות נסיעתו של הרב גרודזינסקי. שני תלמידים נפלו למשכב, והישיבה שילמה את צורכי רפואתם. היא גם החלה בפירעון החוב על כיסאות שנרכשו לישיבה על סך 11 ל"מ. עולים חדשים הגיעו לישיבה והתאכסנו במלון ורשבסקי בירושלים; מלון שפגשנו בו גם בדפים הבאים.

עמוד 19 נפתח ב-ד' בשבט ומסתיים ב-י' בו. העמוד מתחיל עם קניית עשר גמרות, מסכת כתובות. הקנייה מעיד גם היא על בחורים שנוספו לישיבה ונזקקים לגמרא הנלמדת. גמרות נקנות בידי מ' שולמן, מתלמידי הישיבה, והוא גם נסע לירושלים בענייני הישיבה. לישיבה נרשמו הוצאות נוספות על נפט, על מים ועל כביסת מגבות - באמצעות 'דמות' חדשה, שמשות נתנאל, המכונה לעתים 'שמש', וגם הוא קיבל משכורת מן הישיבה. הישיבה נזקקה לספירת בעבור תאורת הישיבה (לוקסים), וקנתה פח למים. הישיבה שלחה ציציות לסלובודקה, וגם שתי טלגרמות נשלחו לשם. תלמידים כרגיל לוו והישיבה הייתה זקוקה לכסף. א"ד סלונים טיפל בהלוואה על סך 150 ל"מ. הישיבה פרעה באמצעותו חוב על סך 200 ל"מ. שוב הגיעו חמישה תלמידים חדשים לישיבה, ובהם ז' מלצר, והישיבה שילמה את הוצאות הבאתם לישיבה על סך 3.61 ל"מ. הישיבה רכשה בימה, ושילמה בעבורה דמי קדימה של 0.5 ל"מ. א"ד סלונים קיבל גם הוא חלק ממשכורתו מהישיבה "לסדור הפנקסים".

ב-י' בשבט שילמה הישיבה בעבור שכירת דירה לשלושה חודשים, פברואר-אפריל, בסך 15 ל"מ.⁵⁹ בעמוד זה מוזכר שמו של תלמיד נוסף ממשפחת אפשטיין - צבי חיים אפשטיין. העמוד מסתיים בהלוואה של 15 ל"מ שניתנה לאברהם לירמן, וסוכם שהוא יפרע 2.5 ל"מ

57 עמ' 18 בספר הנהלת החשבונות.

58 שם.

59 עמ' 19 בספר הנהלת החשבונות.

בכל כ' בחודש⁶⁰ מי האיש? לפי הרשימות אין הוא מתלמידי הישיבה; ייתכן שהישיבה הלוותה גם לבני הקהילה היהודית שבחברון.

עמוד 20 נפתח ב-י"א בשבט ומסתיים ב-כ"ג בו. הוא פותח בנסיעת הרב סרנא ליפו בענייני הישיבה. לישיבה מגוון הוצאות, ואחת מהן היא קניית שעון לישיבה. תלמידים אחדים פרעו חלק מחובם. פ' אפשטיין והרב סרנא קיבלו תשלום על חשבון משכורותיהם, אך אפשטיין עדיין זקוק לצורכי רפואה בעלות גבוהה של 5 לי"מ, ומנגד פרע הלוואה שניתנה לו. תרומה קטנה הגיעה לישיבה על סך 5 דולר, ותמורתה קיבלה הישיבה לי"מ אחת. אולם הישיבה עבר ניקוי יסודי "והוסתר בה קיר"⁶¹. כמו כן נקנו לישיבה ספרי מוסר והלכה באמצעות שני תלמידים, בצלאל ושקובסקי ומרדכי שולמן.

בספר מופיעה מדי פעם בפעם טעות שעשתה הישיבה כאשר גבתה בטעות כסף ממשהו. לרוב כתוב גם באיזה עמוד נרשמה הפעולה השגויה. בעמוד 20, ב-כ"א שבט, מופיעה שורה זו: נגבה בטעות מבנימין ברקמן 0.1 לי"מ ביום כ"ט בטבת.⁶²

בעמוד 21 מסתיים פירוט ענייני כלכלת הישיבה חודש שבט. ראשו ב-כ"ג בחודש והוא מסתיים ב-כ"ט בו. העמוד נפתח בתשלום לחיים שניאורסון בעבור "התאכסנות תלמידים תיכף לבואם בחדשי כסליו-טבת"⁶³. הישיבה שילמה משכורות לרב א' גרודזינסקי, לרב סרנא ולפ' אפשטיין. הרב א' גרודזינסקי עדיין קיבל משכורת מן הישיבה בארץ.

כעת עסק בהוצאות המשרד חיים שניאורסון, ולכן שמו נזכר בעמוד כממונה על ענייני המשרד. הישיבה שוב נזקקה להלוואה ממר א"ד סלונים בסך 49.625 לי"מ. הישיבה קנתה שני לוקסים נוספים. היה צורך לשלם למלון ורשבסקי בירושלים 8 לי"מ; בדרך כלל - מתברר מן הדפים - התאכסנו שם בחורי הישיבה לפני הגיעם לחברון. הישיבה המשיכה להלוות ולפרוע חובות. תלמיד נוסף נופל למשכב, זאב גרבוז, והישיבה טיפלה בתשלום צורכי רפואתו. העמוד מסתיים בהחזר של חיים אפשטיין, שקיבל כנראה 1 לי"מ יותר ממה שהגיע לו.

אדר תרפ"ה

פירוט התנהלות חודש אדר נפתח בעמוד 22 ומסתיים בעמוד 27. עמוד 22 נפתח ב-א' באדר בתשלום של 4 לי"מ בעבור "מס התעודות", ובהוצאות מגוונות על סך 11.570 לי"מ לשם העברת הגאב"ד, הוא הרב משה מרדכי אפשטיין, לארץ ישראל.⁶⁴

60 ש.ש.

61 ש.ש.

62 עמ' 20 ש.ש.

63 עמ' 21 ש.ש.

64 עמ' 22 בספר הנהלת החשבונות.

לא ידעתי בתחילה מיהו המכונה 'הגאב"ד'. שיערתי שזהו ראש הישיבה, הגאון רבי משה מרדכי אפשטיין, וקיבלתי חיזוק לכך בספר נסיך ממלכת התורה מאת הרב שמעון יוסף מלר, העוסק במסכת חייו של הגאון רבי שמחה זיסל ברוידא זצ"ל, ראש ישיבת 'כנסת ישראל' שבחברון. בספר מצוטטת איגרת שכתב רבי משה מרדכי אפשטיין לרבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג זצ"ל (גאב"ד דאבלין ואחר כך הרב הראשי לארץ ישראל), שכתב יום אחד לפני נסיעתו מסלובודקה לארץ ישראל והתנצל כי אינו יכול לעיין היטב בנושא שהרב הרצוג הפנה אליו "באשר עומד על דרכי למחר בבוקר יום א' כ"א שבט לנסוע בע"ה לאה"ק על דבר התייסדות ישיבת חברון";⁶⁵ ומצוין שם שהגיע בראש חודש אדר תרפ"ה. גם אזרחי מציינת בספרה תאריך זה.⁶⁶

תלמידים מהישיבה יצאו ללוות את הרב בבואו לחברון, והישיבה שילמה הוצאות מלון בעבורם - כנראה לינת לילה אחד לפי הסכום ששילמו, 0.9 ל"מ. נקנה כיבוד לצורך קבלת הפנים בירושלים, והישיבה שילמה בעבור "הזנת אורחים לכבוד הגאב"ד לירושלים 0.600 לי"מ צ".⁶⁷ לישיבה נרשמו גם הכנסות, רובן כנראה מהלוואות. היא קיבלה הלוואה מפ' אפשטיין על סך 3 לי"מ, אך בהמשך, ב-ב' בחודש, קיבלה תמורת המחאה על סך 1000 דולר סכום של 203 לי"מ, וב-ה' בחודש קיבלה תמורת צ'ק על סך 500 דולר סכום של 101.5 לי"מ. ב-ה' בחודש פרעו תלמידים רבים הלוואות שקיבלו מן הישיבה, שסכומן הגיע ל-18.05 לי"מ. את ההלוואה הגדולה ביותר - 7 לי"מ - פרע רבי מאיר גרודזינסקי, אחיו של הרב אברהם גרודזינסקי שנסע כאמור לישיבה בסלובודקה לנהל אותה ולהיות בה משגיח.⁶⁸ הוא קיבל ב-א' באדר 2 לי"מ "ע"ח משכורתו של הגר"א גרודזינסקי" - להעביר לאחיו הגאון. דב צבי הימן קיבל 3 לי"מ "ע"ח כלכלה" - כנראה מדובר בתלמיד חדש בישיבה.

עמוד 23 עוסק כולו ב-ה' באדר. הוא נפתח בתשלום חוב של שני תלמידים, תמיד "ע"ח החוב". הישיבה לוותה 12 לי"מ מהרב ציזלינג, ורוכשה מגילה בסך 2 לי"מ, מן הסתם מגילת אסתר.

הישיבה שילמה לשלמה קלונסקי "עבור רהיטים כפי חשבוננו" 3.6 לי"מ. הישיבה כנראה קנתה אצלו מגוון טובין, והוא יוזכר במסמכיה גם בחודשים הבאים כגובה כסף תמורת חפצים שנקנו אצלו.

מעמוד זה מתברר שהישיבה שלחה הזמנות לקבל את פני הגאון אב"ד, ומי שביצע את השליחה היה נסים חיים קשטיל. הישיבה שכרה "ע"י א"ד סלונים 4 אוטומוביל" בסך 1 לי"מ "לקב"פ

65 מלר, תשס"א, עמ' 58-59.

66 אזרחי, תשס"א, עמ' 921.

67 עמ' 22 בספר הנהלת החשבונות.

68 אזרחי, תשס"א, עמ' 130.

הגאב"ד⁶⁹

לע' קרשטיין שולמו הוצאות בירושלים, גם הן "לקב"פ הגאב"ד"⁷⁰ הגאב"ד נסע ליפו, והישיבה שילמה את הוצאות נסיעתו. אברהם ואליעזר דן סלונים תבעו מהישיבה על חשבון חוב שהישיבה חבה להם - 50 ל"מ לאברהם ו-25 ל"מ לאליעזר דן.

מכאן ועד סוף העמוד קיבלו 21 תלמידים כסף "ע"ח כלכלה" חוץ מתלמיד אחד, בצלאל שקוביזקי, שקיבל את מלוא ה-4 ל"מ. היתר קיבלו פחות, ובסך הכול שולמו לתלמידים 60.65 ל"מ.

עמ' 24 עוסק רובו ב-ה' באדר, ומסתיים ב-י"ב בחודש. רובו עוסק בתשלום "ע"ח כלכלה" ל-31 תלמידים. כאן מספר רב יותר של תלמידים קיבלו 4 ל"מ, והאחרים פחות. הסכום הנמוך ביותר שולם ליצחק גראז - 3 ל"מ. ב-ה' באדר נסעו הגאב"ד והרב יחזקאל סרנא ליפו, והישיבה שילמה את הוצאות נסיעה זו - 2.85 ל"מ. העמוד מסתיים בשני עניינים רגילים של הישיבה: הלוואה לתלמיד פ' אפשטיין, בנו של ראש הישיבה, על סך 1 ל"מ; וולטר שער נפל למשכב ונצרך לצורכי רפואה בסך 2 ל"מ. הישיבה פדתה שתי המחאות על סך 500 דולר כל אחת, וקיבלה תמורתן 203 ל"מ.

עמוד 25 נפתח ב-י"ב באדר ומסתיים ב-י"ט בו. תחילתו בהלוואות לתלמידים ובפריעת חובות שלקחה הישיבה ושלקחו תלמידים מן הישיבה. הישיבה שילמה בעבור ספרים שקנתה, בעבור הכיסאות שרכשה וכן רשום תשלום למלון ורשבסקי. אלחנן רוך חלה וקיבל "צרכי רפואה" - 0.2 ל"מ, אך כנראה מחלתו התגברה והוא נאלץ לנסוע "לירושלים לצרכי רפואה"⁷¹.

הקשר בין סלובודקה לישיבה נשמר: הישיבה שלחה טלגרמה לסלובודקה. הישיבה גם חגגה את חג הפורים והוציאה, על ידי צבי פוכוביץ, 1.4 ל"מ בעבור "שמחת פורים לישיבה". תלמידים אחדים קיבלו תוספת לכלכלתם. העמוד מסתיים במשכורת שקיבל נתנאל מזרחי שמשות - 1.75 ל"מ. נראה לי שהוא היה מעין אב בית של הישיבה, אך עליי להשתדל ולהוכיח זאת.

עמוד 26 נפתח ב-י"ט באדר ומסתיים ב-כ"ט בחודש; תחילתו בתשלום לנתנאל מזרחי בעבור נפט ומים לישיבה. הישיבה שילמה למלון ורשבסקי בירושלים 20 ל"מ, ולצזלינג ביפו - 13.22 ל"מ. כיוון שבספר חוברו שני הסכומים יחד נראה לי שגם ביפו מדובר בבית מלון. התשלום נכתב ב-כ' באדר. בתאריך זה יצאו ליפו הגאב"ד והרב יחזקאל סרנא, ולכן נראה שהם שהעבירו את הכסף ליפו. הישיבה קנתה ספרים לישיבה בסכום של 11.65 ל"מ, סכום די נכבד. הקונה

69 עמ' 23 בספר הנהלת החשבונות.

70 שם.

71 עמ' 25 בספר הנהלת החשבונות.

היה בצלאל שקוביציקי, וייתכן שבנסיעתו לירושלים שילם את החוב למלון. הישיבה שילמה גם ליעקב מזרחי בעבור הרהיטים שרכשה, ותלמידים קיבלו הלוואות כרגיל. ואולם אחד ממקבלי ההלוואות לא נמנה עם תלמידי הישיבה ולא עם מקבלי המשכורות ממנה: הר"ר ו"ז זוארץ. הוא קיבל סכום גדול של 10 לי"מ. כיוון שאין זו הפעם הראשונה שאדם שאינו שייך לישיבה קיבל הלוואה (קדם לו רבי אברהם לרמן) ברצוני להעלות השערה שהישיבה הלוותה גם לאנשי הקהילה היהודית בחברון. ניסיתי לברר אם יש רשימות של התושבים היהודים בחברון, ונאמר לי בארכיון מוזאון חברון שהאחרון שערך מפקד היה משה מונטיפיורי. ייתכן שקיים רישום בארכיונים הבריטיים, והעניין מצריך בדיקה.

ב-כ"ד בחודש שלחה הישיבה "טלגרמה לאמריקה לועד-הישיבה"⁷². מכאן שהיה לישיבה ועד בארצות הברית, והוא כנראה היה אחראי להמחאות הגבוהות בדולרים שהגיעו מארצות הברית, בדרך כלל על סך 500 דולר. ואכן ב-כ"ט באדר נפתחה המחאה על סך 500 דולר, ונתקבלו תמורתה 101.25 לי"מ. מעניין שאדם ששמו יצחק צוארץ "נשלח לו צ'ק ע"ס 100 דולר", שהם 20.5 לי"מ, ובעד "משלוח הכסף הנ"ל" שילמה הישיבה 0.15 לי"מ.⁷³ לפי גובה דמי המשלוח ייתכן שהכסף נשלח לחו"ל, וכי מדובר באדם הממונה על איסוף התרומות בעבור הישיבה בארצות הברית. חיזוק להשערה זו הוא שנכתב בספר הנהלת החשבונות שזוהי משכורת. גם הגאב"ד קיבל 5 לי"מ על חשבון משכורתו.

נתון מעניין נוסף בעמוד זה הוא "נסיעתו של עקיבא קרשטיין לבדיקת הצעת מגרש לישיבה"⁷⁴. לא מצוין היכן, אך סכום הנסיעה היה 1.05 לי"מ ולכן נראה שלא בחברון.

לישיבה היו הוצאות לינה לתלמידים, ובעמוד זה מדובר בהוצאות בשני מקומות שונים על סך 33 לי"מ. העמוד מסתיים בפעילויות כלכליות שנעשו באמצעות א"ד סלונים; הישיבה קיבלה בתיווכו הלוואה על סך 55 לי"מ, ופרעה שטר חוב על סך 150 לי"מ. כמו כן שילמה הישיבה בעבור שכר דירה 20 לי"מ.

פירוט ההתנהלות הכלכלית לאדר מסתיים בעמוד 27, והוא עוסק אך ורק ב-כ"ט בחודש. הישיבה קנתה ספרי חשבונות; צבי חיים אפשטיין קיבל 2 לי"מ הלוואה מידי א"ד סלונים; הישיבה שילמה באמצעות חיים שניאורזון 55 לי"מ למלון בעבור תלמידים שעלו בשבט ובאדר ובעבור הגאב"ד ומשפחתו שהגיעו באדר. לישיבה היו שיחות טלפוניות בסך 1.13 לי"מ. הפעילות האחרונה בעמוד 27 היא תשלום על חשבון משכורת לגאב"ד - 15.3 לי"מ.

72 עמ' 26 ש.ס.

73 ש.ס.

74 עמ' 26 בספר הנהלת החשבונות.

ניסן תרפ"ה

פירוט ההתנהלות הכלכלית של הישיבה בחודש ניסן מתחיל בעמוד 28 ומסתיים בעמוד 34. העמוד נפתח ומסתיים בפירוט הקורות ב-א' בניסן. תחילתו בהכנסה תמורת "שלושה צ'קים כ"א ע"ס 500 דולר".⁷⁵ הישיבה פדתה את ההמחאות וקיבלה תמורתן 303.75 ל"מ. יתר העמוד כולו עוסק בתשלום על חשבון כלכלה, לחלק בעבור שלושה שבועות, לכמה תלמידים בעבור שבועיים ולאחרים בעבור חודש מלא. חלקם קיבלו 3.5 ל"מ ואחרים 4 ל"מ. בסך הכול קיבלו דמי כלכלה בעמוד זה 34 תלמידים, בסכום כולל של 117.2 ל"מ.

עמוד 29 ממשיך כולו את א' בניסן, ועוסק בחלקו הגדול בכלכלת החודש לעוד 20 בחורים, ובסך הכול ל-54 תלמידים - אנו רואים עד כמה גדל מספר בחורי הישיבה. הישיבה שילמה גם תוספת לתלמידים מספר. אחד מהם, משה משומיץ, קיבל כלכלה בעבור שבט ואדר. שלושה קיבלו על חשבון משכורתם מהישיבה: א"ד סלונים קיבל 10 ל"מ, פ' אפשטיין - 11 ל"מ והגאב"ד - 10 ל"מ. הישיבה פרעה תשלום הלוואה באמצעות א"ד סלונים - 23 ל"מ. ספרים נוספים נקנו לספרייה. הישיבה שילמה על הובלת מצות מירושלים 3.5 ל"מ באמצעות בצלאל שקוביץקי.

עמוד 30 נפתח ב-ב' ניסן ומסתיים ב-ד' בו. תחילתו בתשלום תוספת לכלכלה לתלמידים, והמשכו בהוצאות מגוונות לתלמידים ולניקיון. הישיבה המשיכה להלוות וללוות. היא לוותה באמצעות א"ד סלונים 150 ל"מ, שילמה בעבור רהיטים לישיבה ולגאב"ד, והוציאה על ספרים ועל צורכי רפואה לשני תלמידים.

עמוד 31 עוסק בתאריכים ה'-י"ט ניסן. תחילתו בהחזר הלוואות לישיבה, והמשכו בתשלום משכורת לשמש נתנאל מזרחי על סך 1 ל"מ; למשרד נרשמו הוצאות על נייר וצורכי כתיבה; הישיבה התחילה לפרוע את התשלום בעבור שכר דירה לגאב"ד ולרב סנא על סך 35 ל"מ. היא לוותה באמצעות א"ד סלונים 100 ל"מ, והתחילה לפרוע למרגובסקי "בשביל רהיטים להגאב"ד" 30 ל"מ.⁷⁶ הישיבה שילמה גם בעבור הובלת הרהיטים, הוצאות נסיעה והבאת ספרים לישיבה. כמה תלמידים קיבלו תוספת לדמי כלכלתם; אחרים החזירו חלק מהלוואה שקיבלו מהישיבה. באמצעות יקותיאל קישלבסקי ורבי אליעזר גולדשמיד סייעה הישיבה לשני תלמידים בתשלום על סך 4 ל"מ. לא ברור אם התלמידים ההם, ששמם לא הוזכר, קיבלו מתן בסתר או הלוואה שנאלצו להחזיר. הישיבה קיבלה מעט תרומות על סך 3.2 ל"מ. שוב חלו שני תלמידים, והישיבה שילמה את דמי רפואתם. למשרד נרשמו הוצאות על טלגרמות ובוילים. העמוד מסתיים בתשלום המופיע לראשונה בספר הנהלת החשבונות: 0.25 ל"מ

75 עמ' 28 שם.

76 עמ' 31 בספר הנהלת החשבונות.

”למשרד הרבנות עבור רשיון לר”מ”⁷⁷

תחילת עמוד 32 ב-י”ט ניסן וסיומו ב-כ”ט בו. הישיבה התחילה לשלם משכורת לפ’ אפשטיין על סך 15 לי”מ, ומשם עובר הרישום לכ”ט בחודש, שבו הישיבה לוותה מאברהם גולדשמיד 200 לי”מ, ופרעה חוב בסך 100 לי”מ באמצעות א”ד סלונים. היא הוסיפה לפ’ אפשטיין 10 לי”מ, וקיבלה תמורת המחאות 244.416 לי”מ. רוב העמוד עוסק בכלכלת חודש ניסן ל-29 בחורים על סך 105 לי”מ - כל אחד קיבל 3.5 לי”מ.

עמ’ 33 הוא המשך כ”ט ניסן, וכולו עוסק בכלכלת ניסן לעוד 28 תלמידים, שרבים מהם קיבלו 4 לי”מ. תלמיד אחד, ר”י צינקלעס, קיבל 5 לי”מ. בסך הכול רשומים כאן 57 תלמידים, ותלמידים נוספים קיבלו תוספת על כלכלת ניסן.

בעמוד 34 מסתיים פירוט התנהלות חודש ניסן, וכולו עוסק ב-כ”ט בניסן. תחילתו בתשלום מקדמה לנגר בהזמנת רהיטים, המשכו בהלוואה קטנה באמצעות א”ד סלונים ובשכר דירה לישיבה לחצי חודש על סך 2.5 לי”מ; כץ קנה ספרים לישיבה על סך 2 לי”מ; הישיבה זכתה בתרומות על סך 6 לי”מ; תלמידים החזירו חובם לישיבה: אברהם לרמן החזיר 2.5 לי”מ מחובו, חיים שניאורסון החזיר 5 לי”מ. הישיבה שילמה משכורת לגאב”ד, לרב סרנא ולרב פינקל, בנו של ‘הסבא’ מסלובודקה, רבי נתן צבי פינקל. מעניין השינוי בגובה המשכורת - היא הייתה בתחילה 10 לי”מ, ואחר כך קיבל כל אחד משכורת אחרת: הגאב”ד קיבל 35 לי”מ, הגרי”ח סרנא - 18.39 לי”מ והגר”מ פינקל - 12.39 לי”מ. השמש נתנאל מזרחי עדיין קיבל לי”מ אחת. לקראת הפסח נעשה ‘נקיון ע”י הכל’ וההוצאות היו 0.905 לי”מ. לכבוד יום טוב הוצאו 1.75 לי”מ, ועל יין ומצות - 2.97 לי”מ. שני תלמידים קיבלו תוספת לכלכלתם. לישיבה נרשמו הוצאות מגוונות באמצעות א”ד סלונים, וגם הוצאות רגילות של קניית בולים. פ’ אפשטיין קיבל על חשבון משכורתו עוד 10 לי”מ, וגם צורכי רפואה על סך 2.5 לי”מ. מחלתו נמשכה חודשים רבים. הישיבה הוציאה 20 לי”מ הוצאות לינה ואוכל באמצעות חיים שניאורזון בעבור הגאב”ד ותלמידים-עולים, כנראה מזמן בואם. העמוד מסתיים בתוספת 25.5 לי”מ לגאב”ד על חשבון משכורתו.

אייר תרפ”ה

פירוט התנהלות הישיבה בחודש אייר מתחיל בעמוד 35 ומסתיים בעמוד 39. תחילת עמוד 35 ב-ב’ בחודש, והוא מסתיים ב-כ”ח בו. העמוד פותח בתשלום חוב לישיבה וכן עבור הובלת ספרים לישיבה. נקנו ספרים נוספים, וכן הובאו ספרים מסלובודקה באמצעות דב כץ; שולמו הוצאות רפואה לתלמיד חולה; תוספת כלכלה ניתנה לתלמידים אחדים; הרב פרנקו הלווה לישיבה 30 לי”מ; הרב אליעזר גולדשמיד קיבל 3 לי”מ לסייע לתלמידים - כנראה שזה היה

אחד מתפקידיו בישיבה מעבר להיותו תלמיד בה. גם יעקב פטשניק קיבל 2.5 לי"מ לסייע לתלמידים. תלמידים חדשים הגיעו לישיבה ונערכה להם קבלת פנים. א"ד סלונים שוב היה אחראי להלוואה לישיבה בסכום של 50 לי"מ ולהלוואה גדולה נוספת על סך של 510 לי"מ - הוחזרו לרב פרנקו 30 לי"מ שלוו ממנו. הישיבה המשיכה לגלגל כספים לצורך קיומה. היא שילמה שכר דירה עבור דירת הרב סרנא בסך 49.585 לי"מ. מסתבר שאנשים נוספים עסקו בסיוע לתלמידים, ושמותיהם מובאים בסוף העמוד. העמוד מסתיים בעניין מעניין: הרב דב מאיר רָקמן קיבל 5 לי"מ לשם יסוד יש"ק⁷⁸ נראה לי שראשי התבות יש"ק הם 'ישיבה קטנה'.

עמוד 38 עוסק ב-כ"ח לחודש. תלמידים קיבלו תוספת לכלכלת אייר; גדל מספר מקבלי המשכורות בישיבה. ממנו בהם: הגרי"מ פינקל, הגרי"ח סרנא, הגאב"ד, פ' אפשטיין, א"ד סלונים, שמשות מזרחי, הגברת דבוריץ על חשבון בעלה יצחק, עקיבא קרשטיין וזלמן בן גרשום, שנפגוש בהמשך; הוא רק התחיל וכבר קיבל 0.5 לי"מ. סוף-סוף נרשמו הכנסות מתרומות - 119.343 לי"מ. חלקן מארצות הברית וחלקן מהארץ. הן נתקבלו במהלך החודש, ורוכזו ברישומי כ"ח באייר. לישיבה מגוון הוצאות: נסיעות ראשיה לירושלים, הובלת ספרים מסלובודקה לחברון. רשומים כמה עניינים חדשים ומעניינים לקראת סיום עמוד זה - האחד הוא: "הוצאות שונות לשם תעמולה לעניני הישיבה ע"י הגאב"ד.⁷⁹ 'הסבא' מסלובודקה, הרב נתן צבי פינקל, מייסד הישיבה בסלובודקה, עמד לעלות לארץ. הישיבה שילמה "לסבא לשם הוצאות נסיעה לא"י 200 דולר".⁸⁰ 200 הדולר הם 120 לי"מ. בסיום העמוד נרשם תשלום בעבור ספרים לישיבה בידי הגאב"ד. נרכש שלט לישיבה רק בסוף חודש אייר. לישיבה היו הוצאות על בולים ועל טלגרמות. הרב סרנא שלח טלגרמות לאמריקה ולווילנה, והגאב"ד הוציא כנראה על אוצר הספרים 10 לי"מ, וברישום זה העמוד מסתיים.

עמוד 39 סוגר את החודש. ב-כ"ח באייר העמוד פותח בתשלום של 1.3 לי"מ⁸¹ לדב זוכובסקי לצורכי רפואה, והוא מופיע לראשונה תחת הכותרת "סיוע לתלמידים".⁸² הישיבה קיבלה הלוואה של 18 לי"מ באמצעות א"ד סלונים, והלוואה גדולה מסלובודקה מאת יוסף זוסמן על סך 260 לי"מ כדי להעלות לארץ שתי משפחות: "להעברת משפחת הגרי"ח והגרמ"פ".⁸³

78 עמ' 35 בספר הנהלת החשבונות.

79 עמ' 83 שם.

80 שם.

81 שם.

82 עמ' 93 שם.

83 שם.

סיוון תרפ"ה

הדפים 40-42 עוסקים בפירוט ההתנהלות הכלכלית של הישיבה בחודש סיוון. זהו החודש האחרון שבו שימש מנהל החשבונות שהחל את תפקידו עם הקמת הישיבה. אינני יודעת אם הוחלף מפני שחלה, כי הרבה טעויות נפלו בחודש זה ויש מחיקות ותיקונים. אפשר לשים לב שבחודשים האחרונים רבתה הפעילות בספר הנהלת החשבונות, ואילו כאן יש רק שלושה דפי פעילות.

עמוד 40 נפתח ב-ט' בסיוון, בפעם הראשונה ברשימת תורמים נכבדה מהארץ ומחו"ל. השני ברשימת התורמים מהארץ הוא הרב קוק, והוא שהעביר את תרומת אחיעזר רובינסקי. זו הפעם הראשונה ששמו של הרב קוק מופיע בספר. תרומות נכבדות הגיעו מארצות הברית באמצעות קומיטט (ועד) מהנדיבים 'ארשת שלום' 61.67 ליש"ט, מ"הקומיטט" (כנראה ועד הישיבה בארצות הברית) - 2750 דולר, שהם 547.25 ל"מ. היו מקומות נוספים שצוינו שהגיעו מהם תרומות; מה' לובר מסנט-לואיס, מאהרונסון מוורשה ומפינקלשטיין מניו יורק - בסך הכול קיבלה הישיבה 700.836 ל"מ. הישיבה פרעה מיד חוב באמצעות א"ד סלונים על סך של 528 ל"מ.

הישיבה נערכה לקליטת ה'סבא' ומשפחות סרנא ופינקל, והוציאה על סידור העלייה - שכלל קבלת פנים ונסיעת תלמידים לאירוע - עוד 68.08 ל"מ. הישיבה שילמה עוד 20.7 ל"מ בעבור "חזרה מקבלת פנים לסבא אוטומובילים ואכסניה".⁸⁴ חיים שניאורזון הוא שהיה ממונה על קליטת התלמידים החדשים הבאים ועל תשלום חובות הישיבה. הוא וידא הבאת מיטות, מגון כלים, כיסאות ושולחנות לסבא, וכלים למשפחת סרנא. הוצאות הישיבה היו רבות והיא נזקקה להלוואה מבנק אפ"ק לחודשיים על סך 500 ל"מ. לישיבה נרשמו הוצאות על "רוחים להלוואה הנזכרת ובולים" על סך 9.3 ל"מ.⁸⁵ הישיבה רכשה בעבור הרב משה מרדכי אפשטיין, "הגאב"ד", רהיטים בסך 10 ל"מ ועוד מיטות ומפות ב-10.7 ל"מ, ובכך מסתיים עמוד 40 בספר הנהלת החשבונות.

עמוד 41 נפתח ב-י"ח בסיוון ומסתיים ב-כ"ד בו. הוא פותח בתשלום הוצאות "תלמידים ומשפחות הנהלה במצרים" תחת הכותרת 'עליה וסידור'.⁸⁶ הוצאות אלו עמדו על סך 37.425 ל"מ. שאלות רבות עולות למקרא תשלום הוצאות במצרים משום שהעניין מופיע תחת 'עליה וסידור', למשל האם עלו תלמידים לארץ דרך מצרים? האם נסעו לשם חברי הנהלת הישיבה על משפחותיהם? אך ייתכן שכבר בעמוד הבא תהיינה תשובות לשאלות אלו. הישיבה שילמה לעקיבא קרשטיין מקדמה "עד לחשבון עמו" משכורת על סך 10 ל"מ, ולזלמן בן גרשון, שעבד זה החודש השני בישיבה - 1.5 ל"מ. סכום גבוה בסך 129.35 ל"מ הועבר לגב' דבוריץ על

84 עמ' 40 בספר הנהלת החשבונות.

85 שם.

86 עמ' 41 שם.

חשבון בעלה יצחק. היא קיבלה גם באייר 8 ל"מ על חשבוננו, ועל השאלות המתבקשות מדוע אין בעלה מקבל את המשכורת במישרין ומדוע שולם לה סכום כה גבוה, אין לי עדיין תשובות.

הישיבה פרעה חוב על סך 40 ל"מ באמצעות א"ד סלונים. היו למשרד הוצאות גבוהות, כגון על בולים וטלגרמות וכן על החזרת חוב. היא ארגנה את סיוע דירת הרב סרנא, והיה עליה לשלם מס לממשלה בעבור הצבת השלט של הישיבה ובעבור דירת הגאב"ד.

הישיבה קנתה רהיטים נוספים למבנה הישיבה, ושילמה על העברתם אליה. היא הוציאה בעבור כיבוד יו"ט וקידוש 4.93 ל"מ, וההוצאה על כך נכתבה ב-כ"ד בסיוון. דב כץ קיבל 7 ל"מ בעבור ספרים ונסיעה לטבריה. בדרך כלל אנו מוצאים רישומים נסיעות לירושלים; לעתים רחוקות יותר ליפו. אך כאן, בפעם הראשונה - נסיעה לטבריה. מדוע נסע? לא ידוע לי. את ביתו של 'הסבא' סיידו, והישיבה לקחה הלוואות באמצעות א"ד סלונים כי היה עליה לפרוע חוב של 150 ל"מ. העמוד מסתיים בתוספת על חשבון כלכלה לבחורים מספר. בעמוד יש כמה טעויות ברישום שנמחקו ותוקנו באדום. להשערתי, מנהל החשבונות לא היה בקו הבריאות.

בעמוד 42 מסתיים את חודש סיוון ומסתיימת עבודת כתב ספר הנהלת החשבונות מתחילת הקמת הישיבה. העמוד נפתח ב-כ"ד בסיוון ומסתיים ב-כ"ז בו. נראה שלחיים שניאורוון הייתה אכסניה בחברון, והישיבה שילמה לו 20 ל"מ בעבור "תלמידים חדשים שהתאכסנו אצלו".⁸⁷

כנראה משפחות סרנא ופינקל עלו דרך מצרים, כי הישיבה שילמה 14 ל"מ בעבור "נסיעת הגרי"ח למצרים ושובו עם משפחתו ומשפחת הגרמ"פ".⁸⁸

הישיבה פרעה חוב של 10 ל"מ לא"ד סלונים, ושילמה צורכי רפואה לשלושה תלמידים; התשלום נרשם תחת הכותרת 'סיוע'. הישיבה שילמה לרב סרנא על חשבון משכורת אייר, וגם לנתנאל מזרחי שמשות, ששכרו הוכפל ל-2 ל"מ, ולזלמן בן-גרשום, שקיבל 0.25 ל"מ משכורת.

הישיבה שילמה שכר דירה בעבור ר"ש פינקל ובעבור מבנה הישיבה. 16 תלמידים קיבלו תוספת על חשבון כלכלתם, ושני תלמידים - שמואל מצ'רקס ואביגדור מפינסק - קיבלו כלכלה. הם כנראה תלמידים חדשים. העמוד מסתיים בהוצאות בעבור כלי בית ומגוון עניינים של הישיבה שבאחריות הגאב"ד, ובלקחת הלוואה על סך 20 ל"מ. את השורה האחרונה בעמוד, עניין ההלוואה, כתב כבר מנהל החשבונות החדש, ואם הכותב הוא מזכיר הישיבה - אזי מזכיר הישיבה החדש.

87 עמ' 42 בספר הנהלת החשבונות.

תמוז תרפ"ה

פירוט ההתנהלות הכלכלית של הישיבה בחודש תמוז תרפ"ה מתחיל בעמוד 43, ומפורטים בו קורות הימים א'-ח' בתמוז. העמוד מתחיל בהכנסה של 10 דולר מדר' חיימסון.

רבי חיים שניאורסון (המזכיר החדש איית בסמ"ך איית לעומת זי"ן שאיית הכותב הקודם) קיבל תשלומים בעבור הוצאות מגוונות: "בעד שח-רחוק" 1.2 לי"מ.⁸⁹ המזכיר הקודם השתמש בטלפון, אמנם לעתים רחוקות, וקרא לו "טלפון", ואילו המזכיר החדש השתמש במילה המחודשת "שח-רחוק". כלכלת חודש סיוון שולמה לשמואל מצ'רקס, התלמיד החדש, ולרב ש' פינקל. הרבנית פינקל קיבלה החזר הוצאות שהיו לה בשעת בואם. חיים שניאורסון קיבל הוצאות "אוטומוביל לבקור הקרקע" על סך 0.25 לי"מ,⁹⁰ הישיבה שלחה לבדוק קרקע לקראת בניית הישיבה, וכנראה יצאה משלחת לבדוק את המקום. לפי מחיר הנסיעה, המקום קרוב.

הגרנ"צ פינקל שהה במלון ורשבסקי, ושילמו להרלינג בעבור זאת. לא ברור אם הוא בעל המקום או שעובד בו. בישיבה התחילו ללמוד את מסכת נדרים, ובצאלל שקוביציקי קנה גמרות. תלמידים קיבלו תוספת לכלכלתם. לישיבה נרשמו הכנסות מהלוואות קטנות מא"ד סלונים ומרבי ש' שפטנר. לרמן המשיך לפרוע את חובו, 2.5 לי"מ. הייתה לישיבה הכנסה קטנה על סך 1.5 לי"מ באמצעות א"ד סלונים; כנראה הכנסה מפעילות כלכלית שסלונים ניהל. תלמיד נפל למשכב וקיבל סיוע לצורכי רפואה.

כנראה היו בעיות של שמירת שבת בירושלים, והישיבה שילמה בעבור "נסיעה לירושלים לעניין משמרת השבת ועוד... ע"י הגרממ"ע".⁹¹

הישיבה קנתה גמרות וספרים נוספים לעז"ת, ושילמה גם בעבור הבאתם לישיבה. היא קנתה "חותם בעד מנדבת הספרים",⁹² כלומר הספרים נקנו מתרומה שתרמה גברת מסוימת. כיוון שגם נשים נידבו לישיבה, ייתכן שזו תרומת אחת הנשים, אך לא נרשם כך בספר. בסוף רישום הפעילות של ד' בתמוז קיבל דב מוויטבסק, שזה מקרוב הגיע, צורכי רפואה והוצאות שליחת טלגרמה.

הפעילות מסתיימת ב-ח' בתמוז עם הכנסה "מהקומיטט ע"י הרב דבורץ 2500 דולר",⁹³ שבעבורם קיבלה הישיבה 497.5 לי"מ. המידע פותר תעלומה מהחודש הקודם: מדוע קיבלה

89 עמ' 43 בספר הנהלת החשבונות.

90 שם.

91 שם.

92 עמ' 43 בספר הנהלת החשבונות.

93 שם.

הגב' דבורץ כלכלה מהישיבה על חשבון בעלה? הוא היה כנראה בשליחות הישיבה בארצות הברית להבאת תרומות לישיבה.

הרישום בעמוד 44 עוסק בימים ח'–י"ג בחודש. הוא מתחיל בהוצאות המשרד: ז' מלצר קנה לישיבה תבת דואר. נשלחה טלגרמה לסלובודקה (בספר הנהלת החשבונות המילה "טלגרמה" מובאת בקיצור: "ת"ג"), והמשרד קנה בולים. היו הוצאות לנגר; אחד מתלמידי הישיבה, צבי חיים הוטנר שילם בעבור רהיטים שנקנו בהקפה. ש' אפשטיין שילם לרושדי בעבור אוטומובילים של הגאב"ד לירושלים. הישיבה שילמה את שכר הדירה של 'הסבא', 2.55 ל"מ, ובעבור דירות הגאב"ד והרב פינקל לשנה שלמה על סך 70 ל"מ. שני תלמידים נפלו למשכב ונוקקו לצורכי רפואה. הרבנית פינקל חלתה גם היא, ונלקחה לרופא בירושלים. הישיבה שולמה על כך 5.5 ל"מ. שמש קיבל 1 ל"מ בעבור משכורתו.

הנהגה שלושה תלמידים חדשים הגיעו לישיבה: מאיר חדש, צבי לייב פרסקי וחיים לזרוביץ. הם התאכסנו בירושלים במלון "וַיְרַשְׁוּקִי" (כך כתוב ומנוקד בספר הנהלת החשבונות), והישיבה כמובן שילמה על כך. הישיבה שילמה גם כלכלת סיוון, והוסיפה לכלכלת בחורים מספר.

הישיבה סייעה סיוע כספי גם לאנשים רחוקים מחברון. "להרב מ' רובמן מחיפה סיוע ע"י הגר"י ס"⁹⁴ ולשניים נוספים, כנראה מבחורי הישיבה. הרב סרנא טיפל גם בתשלום שכר דירה לישיבה. לישיבה היו שתי הוצאות נוספות: האחת על "יין לשמחת יו"ט לבחורים ע"י הגר"י סרנא" והאחרת "הוצאות על הקונטרקט ע"י הגר"י סרנא"⁹⁵. לאיזה 'קונטרקט' מתכוון הכותב? הוא אינו מציין.

עמוד 45 נפתח ב-י"ג בחודש ומסתיים ב-כ"ז בו. העמוד מתחיל בסיוע לזלמן מלצר לצורכי רפואה, ובדמי נסיעה ליצחק רוכלין. הישיבה קיבלה תרומה קטנה מלודו' בסך 2 ל"מ מרבי ישראל סְכָרוֹב, שילמה משכורת, או נכון יותר על חשבון משכורת סיוון, לרוז'לונסקי, להר"מ פינקל, להר"י סרנא ולהגרנ"ץ פינקל. הישיבה לקחה הלוואה מדבורץ בסך 99 ל"מ, וקיבלה תרומה של 50 דולר מזיזמאר – כך שהיה לה לפרוע חוב של 50 ל"מ באמצעות א"ד סלונים. יש עדיין הוצאות עלייה וסידור לתלמידים שהגיעו זה כבר: מאיר חדש, צבי לייב פרסקי וחיים לזרוביץ, ולתלמידים חדשים ממש: שלמה צימבליסט, אביגדור איזנברג, פנחס ומשה. תלמידים שנוקקו לסיוע – קיבלו, למשל משה טוקוצ'ינסקי קיבל סיוע של 3 ל"מ.

הכותב בספר החשבונות הרבה להשתמש בראשי תבות, ולעתים קשה לזהות במי מדובר. מישהו ששמו 'דמ"ג' קיבל החזרים בעבור הוצאות מגוונות לשיבה; "הבחור מטלז לנסיעה ליפו" קיבל החזר על סך 0.5 ל"מ. מיהו הבחור מטלז? הגיעו בחורים מטלז אך הם נזכרו בשמם; האם זה בחור חדש שכנראה עדיין לא ידוע שמו, או שמא רק משהו הנוקק לעזרה? הישיבה העבירה למרגובסקי 0.21 ל"מ בעבור בולים לשטרות, והם הועברו על ידי ש' אפשטיין. הישיבה נתנה הוצאות כלכלה לבחורים מספר; פרעה חוב של 9 ל"מ לרבי ש' שפטנר, וקיבלה הלוואה אחרת משלמה צימבליסט ממינסק בסך 19.337 ל"מ. ההלוואה נרשמה ביום כ"א לחודש.

נתקלנו לראשונה בשמו של שלמה צימבליסט בעמוד זה ב-ט"ז בחודש, כאשר קיבל סיוע לקליטתו בארץ ובישיבה. ישעיהו יפה תרם 25 דולר שתמורתם נתקבלו 4.7 ל"מ. באותו היום בחודש שילמו על חשבון שכר דירה לישיבה 1 ל"מ; תלמיד קיבל סיוע; ניתנה משכורת סיון להר"מ פינקל, להר"י סרנא ולהגרנ"צ פינקל בסכום כולל של 25.65 ל"מ. המשך הפעילות הוא ב-כ"ז בתמוז: נלקחה הלוואה קטנה על סך 3 ל"מ באמצעות א"ד סלונים, ונתקבלה תרומה מ"הרמן ע"י הר"י דבורץ 100 דולר",⁹⁶ שנפדו ל-19.9 ל"מ. עוד תרומות הגיעו לישיבה, וכותב ספר הנהלת החשבונות מציין את שם התורם ובאמצעות מי הגיע הכסף. "חגי לָרוס ע"י זימור 2.000 ל"מ", מהרב רבינוביץ מברוקלין 25 דולר (4.975 ל"מ), מהרבנית פינקלשטיין ע"י קרשטיין 50 דולר 10.000 ל"מ".⁹⁷ תלמידים אחדים קיבלו דמי כלכלה לחודש סיון. עקיבא קרשטיין העביר 2 ל"מ בעבור שכר דירה לישיבה. הוא קיבל 0.5 ל"מ על חשבון משכורתו, אך לא מצוין בעבור איזה חודש, סיון או תמוז. לישיבה הוצאות סיוד - היא שילמה 0.5 ל"מ "דמי קדימה לסיוד דירת הישיבה ע"י ז' בן-גרשום".⁹⁸

עמוד 45 מסתיים בתשלום דמי כלכלה לחודש סיון לשלושה תלמידים. עמוד 46 עוסק כולו בתשלום דמי כלכלת חודש סיון ב-כ"ז בתמוז, ורק שני תלמידים קיבלו תשלום לכלכלת תמוז. גם עמוד 47 עוסק כולו בכלכלת סיון, חוץ מתלמיד אחד שקיבל שבועיים בעבור כלכלת סיון ושבועיים בעבור כלכלת תמוז. רוב התלמידים קיבלו 4 ל"מ, ומעט קיבלו 3.5 ל"מ. בעמוד 48 מסתיים פירוט התנהלות חודש תמוז ב-כ"ז בחודש, בתשלום דמי כלכלה לשני תלמידים בעבור תמוז ולאחרים - לכלכלת סיון. רוב התלמידים קיבלו 3.5 ל"מ, ושלושת האחרונים קיבלו 2.5 ל"מ, נתון המעיד על היותם תלמידים חדשים. התלמידים הם: "יהושע זימני, שלמה זימני ואריה ליב רוזנשטיין".⁹⁹

מספר התלמידים בשלושת עמודי תשלום הכלכלה הוא 80.

96 עמ' 45 שם.

97 עמ' 45 בספר הנהלת החשבונות.

98 שם.

99 עמ' 48 שם.

מנחם-אב תרפ"ה

דפים 49-55 עוסקים בחודש מנחם-אב תרפ"ה. עמוד 49 נפתח ב-ב' באב ומסתיים ב-י"ד בו. העמוד פותח בהלוואה מא"ד סלונים על סך 70 ל"מ. הרבנית גיטל פינקל עלתה לארץ וקיבלה 5 ל"מ לעלייה ולסידור. נרשמו לישיבה הוצאות בעד סיוד הישיבה, והכסף - 1.6 ל"מ - הועבר באמצעות ז' בן גרשום. רבי עקיבא קרשתי (בדרך כלל נרשם שמו בטי"ת) קיבל 0.5 ל"מ על חשבון משכורתו. שני תלמידים קיבלו סיוע לצורכי רפואה, ולאליעזר דן סלונים (בדרך כלל נכתב שמו נכתב בראשי תבות, אד"ס, והפעם נכתב מלא), שולמו הוצאות לצורכי הישיבה. גם נפרע חוב בסך 5 ל"מ. ב-ח' בחודש נרשמו הכנסות מתרומות שנתקבלו ממגוון ערים בארצות הברית. ה' קפלן הביא מניו יורק 100 דולר נדבת ליפמן. מהרב מילר מברוקלין - 100 דולר. מהרב מילר בעדו ובעד גב' מילר 10 דולר, "מהרה"ג א' אפשטיין ומושקין משיקגו שנאסף על-ידם 2000 דולר",¹⁰⁰ בסך הכול נתרמו 2210 דולר, שתמורתם קיבלה הישיבה 440.95 ל"מ.

ב-ח' באב קנתה הישיבה קינות באמצעות רי"ע קרשטיין. הישיבה שילמה הוצאות מגוונות, שהגדולה בהן הייתה הוצאות נסיעה לפולין בעבור השד"ר גרופמן, וגם הלוותה לשד"ר עוד 15 ל"מ לנסיעתו - לראשונה שלחה הישיבה שד"ר לפולין. לישיבה נרשמה הוצאה מעניינת נוספת: היא שלחה 200 ל"מ "לסלבודקא לצרכי הישיבה הדתם ע"י הגרממ"ע".¹⁰¹ תלמיד חדש הגיע - אברהם פנחס גולדשמיד. הישיבה מימנה את שהייתו במלון ורשבסקי בסכום של 10 ל"מ, ובעבור מגוון הוצאות שילמה למלון 10 ל"מ. אנשי הישיבה התאכסנו בשהייתם בירושלים במלון זה, והוא נזכר תדיר בספר הנהלת החשבונות.

הישיבה שילמה שכר דירה 'בעד דירת הישיבה ע"י ש' אפשטיין, ו"שכר דירת הגאב"ד לשנה שעברה" גם על ידי ש' אפשטיין. הוצאות אלו גבוהות ומסתכמות ב-124 ל"מ. הישיבה קיבלה שוב תרומות של 226 דולר, וקיבלה תמורתם 47.748 ל"מ. הישיבה שילמה להר"מ פינקל על חשבון משכורת תמוז 11.85 ל"מ. גם ר"ז בן-גרשום קיבל משכורת של 5 ל"מ - ב-ח' בחודש קיבל 4 ל"מ, וב-י"ד בחודש עוד 1 ל"מ. לדעתי הדבר מעיד על מצבה הכספי של הישיבה. העמוד מסתיים בתשלום כלכלת תמוז להר"ש פינקל על סך 1.8 ל"מ.

עמוד 50 בספר הנהלת החשבונות נפתח ב-י"ד בחודש מנחם-אב ומסתיים ב-כ"ב בו. העמוד מתחיל בתרומות לישיבה על סך 4 ל"מ. נרשמו הוצאות למשרד הישיבה על בולים וטלגרמות. הוצאה מעניינת נוספת היא "בעד עשיית ערוב".¹⁰² ב-ט"ו בחודש קיבל הרב סרנא משכורת סיוון על סך 7.5 ל"מ; ברור שאין זו המשכורת כולה. ב-ט"ו בחודש נכנסו לישיבה תרומות בסך 14.84 ל"מ. הישיבה סייעה לדר' וויץ, ונתנה לו 5 ל"מ. עד עתה לא נתקלנו בשמו בספר

100 עמ' 49 שם.

101 עמ' 49 בספר הנהלת החשבונות.

102 עמ' 50 שם.

הנהלת החשבונות. לישיבה הוצאות מגוונות, הן לצורכי הישיבה הן לצורכי חברי הסגל ובני משפחותיהם. אהרן מלבסקי ליווה את הרבנית לירושלים, והם היו צריכים גם לשלוח טלגרמה, והוצאות הנסיעה וההוצאות בעיר הסתכמו ב-3.2 ל"מ. לשמש היו הוצאות בעבור הישיבה על סך 4.32 ל"מ. הישיבה שילמה משכורת "לשמש בעד 2 חודשים עד י"ט מנ"א ע"י זב"ג 4.000 ל"מ ולרבי עקיבא קרשתיין כנ"ל 3.760 ל"מ". נקנו רהיטים לישיבה, גם אצל מרגובסקי וגם אצל טג'ר, בסכום של 34 ל"מ. הישיבה קנתה סטנדרים נוספים לישיבה. הנגר שייצר אותם ביצע עוד עבודות נגרות בעבור הישיבה, וקיבל תמורתן 4.15 ל"מ. הרב יצחק דבורץ חזר לארץ ישראל והיו לו הוצאות בירושלים וביפו בסך 5.7 ל"מ.

הוצאה מעניינת נוספת ב-כ"ו במנחם-אב היא "העתקת הישיבה מדירה לדירה".¹⁰³ ב-כ"א בחודש לוותה הישיבה באמצעות א"ד סלונים 460 ל"מ, ופרעה חוב של 500 ל"מ "לאנגליא פלשתינא בנק תשלום שטר חוב 11 אוגוסט ע"י הגר"ס".¹⁰⁴ היא גם שילמה "ע"י הרב אפרים עפשטיין בשיקו הוציא על מרכבות באמצעות הגר"מ".¹⁰⁵ בתחילה לא היה ברור לי מיהו; שוחחתי עם מר הרצל וולנסקי, אחיו של רבי זלמן בן-גרשום, והוא סיפר לי שאחיו של הגאון רבי משה מרדכי אפשטיין גר בשיקו וסייע לישיבה באיסוף כספים. בנו נשלח ללמוד בישיבה ונרצח בתרפ"ט.

הישיבה הייתה צריכה לשלם מס בעד דירה - 2 ל"מ. הגר"י סרנא נסע לירושלים, קיבל הוצאות של 1 ל"מ ושילם את המס בעבור הדירה. גם ר"ז בן גרשום נסע לצורכי הישיבה לירושלים. לישיבה היו עוד הוצאות בקשר לעלייתם של כמה בחורים. העמוד מסתיים בתוספת 1 ל"מ לכללת יעקב שפירא, לקניית בולים למשרד ולקניית רהיטים להר"מ בסך 18 ל"מ.

עמוד 51 נפתח ב-כ"ג בחודש ומסתיים ב-כ"ט בו. הוא מתחיל בתרומות קטנות המגיעות מארצות הברית בסך 3.762 ל"מ. ב-כ"ד בחודש נכנסו תרומות מארצות הברית על סך 9.704 ל"מ, ועוד הכנסה מעניינת: "כסף המושב מפלשתינא-אמט מברלין",¹⁰⁶ על סך 25 ל"מ.

לישיבה נרשמו הוצאות שכר דירה לדירת הגאב"ד "ולפרמ' מותר לדירה",¹⁰⁷ דירה שגם סוידה על חשבון הישיבה. התלבטתי במי מדובר. היות שהקיצורים בספר מרובים, שיערתי שהכוונה היא לרבי משה פינקל. בנו של הסבא וחנתנו של הגאב"ד, שגם מסר שיעורים בישיבה. הוכחה לכך קיבלתי מעמוד 49: ב-י"ד בתמוז קיבל הר"מ פינקל משכורת, ונכתב במפורש "פינקל".

103 עמ' 50 בספר הנהלת החשבונות.

104 שם.

105 שם.

106 עמ' 51 שם.

107 עמ' 51 שם.

לכותב ספר החשבונות הייתה טעות בעמוד זה - הוא כתב שוב שהישיבה שילמה 18 לי"מ בעבור רהיטים לרב משה פינקל. הכותב גילה את הטעות בהמשך רישומי החודש. הישיבה הוסיפה לתלמידים על דמי כלכלתם, ושילמה לארבעה תלמידים כלכלת תמוז. האחד, אשר קרלינסקי, קיבל רק 2.5 לי"מ - והוא תלמיד חדש מאוד. שלושת האחרים קיבלו את מלא הסכום. גם סיוע לצורכי רפואה קיבלו שני חולים. הגרנ"צ פינקל והרב סרנא קיבלו משכורת חודש תמוז ב-כ"ו באב. הגרנ"צ קיבל 28 לי"מ, ואילו הרב סרנא קיבל 17.75 לי"מ. עלינו לזכור שבתחילת הספר, בחודש אייר תרפ"ד, הוא קיבל רק 10 לי"מ - ומשכורתו עלתה רק במהלך שנת תרפ"ה. הישיבה פרעה חוב לא"ד סלונים על סך 0.9 לי"מ. הוצאה מעניינת היא: "לאד"ס בעד רווחים על 150 לי"מ צ",¹⁰⁸ בסך 3.077 לי"מ. עולה מכך שהישיבה גם סגרה כספים בבנק כדי שיניבו רווחים. ב-כ"ט בחודש נכנסו תרומות לישיבה בסך 14.58 לי"מ. הישיבה לקחה הלוואה של 500 לי"מ מ"אנגלו-פלשתינא בנק". העמוד מסתיים בתשלום דמי כלכלה לארבעה בחורים כפי שציינתי לעיל.

עמוד 52 עוסק כולו בתשלום בעבור כלכלה לחודש תמוז. חלק מהתלמידים קיבלו 4 לי"מ, חלקם - 3.5 לי"מ, ואחד, אריה לייב רוזנשיין, רק 2.5 לי"מ. בדרך כלל אם תלמידים לא קיבלו את מלא הסכום, הם קיבלו את ההפרש כהוספה במהלך החודש הבא. פעמים רבות קיבל תלמיד חדש 2.5 לי"מ אם הגיע במהלך החודש. מאפיין חדש שנקט הכותב החדש של ספר הנהלת החשבונות הוא כתיבת השמות הפרטיים לפי סדר הא"ב. עמוד 52 מכיל את השמות הפרטיים מאל"ף ועד יו"ד; מתחיל באביגדור איזנברג ומסיים ביוסף שר.

עמוד 53 עוסק גם הוא כולו ב-כ"ט במנחם-אב בחלוקת דמי כלכלת תמוז. כמו בעמוד הקודם התשלומים הם 3.5 או 4 לי"מ, תלמיד אחד קיבל 2.5 לי"מ ואחד, קלמן ברקין, קיבל רק 2 לי"מ בעבור שבועיים. העמוד מתחיל בשם פרטי באות יו"ד, ישע' קיזלשטיין, ומסתיים בשי"ן, שמחה זיסל שפירא.

בעמוד 54 מסתיים פירוט כלכלת תמוז. הוא כבר אינו מסודר בסדר אלפא-ביתי. אמנם הוא מסיים את העמוד הקודם ומתחיל בשי"ן לשלמה זימני, אך השאר אינם לפי הסדר. חלק מהתלמידים קיבלו רק תוספת. כאן נרשם תשלום אחד גבוה מהאחרים ל"הרב דינקלס" - רב זה נמנה עם התלמידים.

הישיבה פרעה חוב באמצעות ז' ולינסקי על סך 20 לי"מ. קרשטיין קיבל על חשבון משכורתו 10 לי"מ, ועוד 0.9 לי"מ בעבור הוצאות לצורכי הישיבה. מתברר שולינסקי הוא זלמן בן גרשום; הדבר נודע לי בשיחה עם אחיו הרצל וולנסקי.

ב-ל' בחודש מנחם-אב שילמה הישיבה, על חשבון שכירות, 500 דולר באמצעות ז' בן גרשום, שהם 99.5 ל"מ. הגאב"ד קיבל משכורת תמוז בסך 40 ל"מ, ופייבל אפשטיין - 10 ל"מ. קרשטיין קיבל 19 ל"מ על חשבון משכורתו. הישיבה לוותה באמצעות א"ד סלונים 236.689 ל"מ, ושילמה משכורת מנחם-אב להגאב"ד, ולפייבל כפי ששילמה בעבור החודש הקודם. גם קרשטיין קיבל עוד ל"מ אחת על חשבון המשכורת. הישיבה שילמה 1.45 ל"מ "להריח"ס על הנסיעה אודות הבחור".¹⁰⁹ מיהו הבחור ומה אירע לו - לא ברור לי כלל וכלל; כרגע הדבר בגדר תעלומה. זלמן קנה בולים לישיבה ב-1 ל"מ. האם מדובר בזלמן בן גרשום או בזלמן מלצר? לא ברור. הרב סרנא קיבל החזר הוצאת לצורכי הישיבה בסך 3.6 ל"מ, והעמוד מסתיים ברישום הוצאות נסיעתו לאויטא. האם זו יוטא שבדרום הר חברון (סכום הנסיעה נמוך יחסית, 0.6 ל"מ)? חודש מסתיים בעמוד 55, בביטול 18 ל"מ שנרשמו בטעות בעמ' 50 כפי שציינתי לעיל.

אלול תרפ"ה

עמודים 56-61 עוסקים בחודש אלול תרפ"ה, ומסכמים את הפעילות הכלכלית של הישיבה במשך השנה כולה.

עמוד 56 נפתח ב-א' אלול ומסתיים ב-ה' בחודש. תחילתו בהוספת דמי כלכלה לטוביה ליסצין בסך 1 ל"מ, ולאחר מכן נרשמו תרומות לישיבה בסך 4.485 ל"מ.

ארבעה בחורים קיבלו כל אחד 2.5 ל"מ בעבור עלייה וסידור. הישיבה כרגיל סייעה לשני בחורים, לאחד בצורכי רפואה ולאחר, מאיר חדש, ב-2 ל"מ. לא ברור אם זה סיוע קבוע, כי נכתב בו "למאיר חדש 3 ח' 2.000 לימ"צ"¹¹⁰. תשעה בחורים קיבלו הוספה לתשלומי כלכלה; רק שלום ריפס קיבל על חשבון כלכלת אלול 0.2 ל"מ.

נרשמו לישיבה הוצאות מגוונות, ובהן נפט וטלגרמות. הישיבה לקחה הלוואה באמצעות א"ד סלונים על סך 15.176 ל"מ. היא שילמה לנגר בעבור רהיטים על ידי הגר"י סרנא, ולבעל הבית של הישיבה בעד תיקון דירת הישיבה. היו עוד תלמידים שהיה לשלם בעבורם 'עלייה וסידור'. נתקבלה עוד תרומה קטנה בדולרים - 2.39 ל"מ. "לרושדי ועוד... בעד אוטומבילים ע"י הגר"י סרנא 11.750 לימ"צ. לאד"ס בעד רווחים 14.810 לימ"צ". עניין הרווחים חוזר שוב - כנראה א"ד סלונים השקיע כספים בעבור הישיבה כפי שציינתי כמה פעמים. התלמידים מילאו שליחויות מגוונות בעבור הישיבה, ושילמו להם הוצאות, כמו: "ע"י זלמן הוצאות ליפו ותג', לדוד לנסיעתו לירושלים עבור התעודות".¹¹¹ אנשי חו"ל היו צריכים לקבל תעודות להמשך שהייתם בארץ, והישיבה הסדירה זאת. כנראה מישהו מבני הישיבה נזקק לניתוח, והגר"י סרנא

109 עמ' 54 בספר הנהלת החשבונות.

110 עמ' 56 שם.

111 עמ' 56 בספר הנהלת החשבונות.

העביר 13.5 לי"מ "לדר" וולאך בעד ניתוח ורפואה".¹¹²

הישיבה שילמה משכורת לר"ז בן גרשום בסך 8.53 לי"מ. גם משכורתו עלתה במהלך החודשים. הישיבה לוותה מר"י דבורץ 1 לי"מ. העמוד מסתיים בתשלום הוצאות לתלמיד דב צבי היימן וצורכי רפואה לתלמיד פנחס ביליצקי.

עמוד 57 נפתח ב-ו' באלול ומסיים בי"ג בו. הוא פותח בתרומות מארצות הברית לישיבה על סך 412 דולר, שבעבורם קיבלה הישיבה 81.04 לי"מ. אחד מבחורי הישיבה קיבל סיוע, אך הפעם בשונה מתמיד הסיוע היה מזדבנת אדם מסוים - נדבת דלקוביץ - 0.99 לי"מ. כמו כן הישיבה הוציאה לנסיעה עם חולה ולביקור חולים באמצעות צבי חיים הוטנר 5.5 לי"מ. הישיבה בנתה מעקה למבנה. הגר"י סרנא והג"מ פינקל קיבלו כל אחד 12.5 לי"מ על חשבון משכורת. הגרנ"צ פינקל והר"י סרנא - 7.25 לי"מ. הרב רבי שמואל פינקל עלה לארץ, והישיבה שילמה הוצאות עלייה וסידור על סך 15 לי"מ.

נרשמו לישיבה הוצאות נוספות על בולים ועל קלף למכתב למרקוסון. היא שילמה 0.5 לי"מ למורה הדרך שברץ. הישיבה הרבתה לטייל בארץ בימי החופשות, כך העידו תלמידיה. האם שברץ הוא שהדריכם בחופשת הקיץ? אולי חל קלקול בשירותים של הישיבה, ושולם "להנגר בעד תיקון ביה"כב ע"י ז' בן גרשם".¹¹³ הישיבה שילמה את מס הממשלה בעבור הישיבה באמצעות ז' בן גרשם; הוא גם קיבל משכורת עד כ"ה במנחם-אב - 2.47 לי"מ. הישיבה רכשה מקלונסקי ארגזים וכיור. ב-י' בחודש קיבלה הישיבה 3000 דולר מהקומיטט, וקיבלה תמורתם 599.7 לי"מ, ועוד 1.96 לי"מ תמורת 2 לירות אנגליות. כך אפשר ללמוד שערך הלירה האנגלית היה פחות במידה קטנה מערך הלירה המצרית.

הישיבה סיידה את הקומה התחתונה, ושילמה על כך 1.45 לי"מ. עדיין נרשמו תשלומים לישיבה בעבור עליית בחורים מספר. הישיבה קיבלה הלוואות מרבי בצלאל לפין בסך 275 לי"מ, ו-700 לי"מ על ידי הגאב"ד. היא פרעה לרבי יצחק דבורץ הלוואה על סך 100 לי"מ, והוא קיבל על חשבון משכורתו 8.25 לי"מ. כמה בחורים קיבלו תוספת כלכלה. נכנסה תרומה קטנה על סך 0.2 לי"מ.

עמ' 58 נפתח ביום י"ג בחודש אלול, ומסתיים ב-כ"ו בחודש. העמוד פותח במשכורות לחודש מנחם-אב להר"מ פינקל, להגרנ"צ ולהר"י סרנא. הישיבה פרעה לבנק אנגליה-פלשת'ינא 20.5 לי"מ.

בעמוד זה סכום התרומות הוא 6.875 לי"מ, אך לישיבה נרשמו גם הוצאות רבות. כמה בחורים

112 ש.ם.

113 עמ' 57 ש.ם.

קיבלו סיוע; אם סיוע חודשי קבוע על סך 2 לי"מ כמו "להר" גולדשמיד סיוע מנ"א,¹¹⁴ אם צורכי רפואה לתלמידים חולים. היו שנוזקו לטיפול ב'פולחן' (שערי צדק) ובבית חולים 'הדסה', והאחראי לתשלום היה צבי חיים הוטנר.

הישיבה לקחה הלוואה מהתלמיד בנימין טרכטמן על סך 8.5 לי"מ ו"מהרב מלונדון 1 פונט אנגלי הלוואה", וקיבלה תמורת הפונט 0.97 לי"מ. גם תלמידים אחרים הלכו לישיבה יחד 14.615 לי"מ. הישיבה הוסיפה דמי כלכלה לכמה בחורים, ושלחה "תגי ברכה מהישיבה והנהלה לדב מגלוביץ".¹¹⁵ הברכות שנשלחו מהישיבה לכבוד השנה החדשה מעטות ביותר, ולכן מעניין לדעת מדוע דווקא להם נשלחו הברכות. הישיבה שילמה בעבור הובלת כיסאות ומיטות לר"מ פינקל. הישיבה עדיין התעסקה בקניית אדמה למבנה הישיבה, ושילמה "לשנאורסון בעד נסיעה בנוגע לקניית אדמה".¹¹⁶ שיחות הטלפון עדיין היו מעטות, והישיבה שילמה 0.8 לי"מ "לשנאורסון בעד שח רחוק מן י"א תמוז עד ה' מנ"א".¹¹⁷ מעניין השימוש במונח "שח רחוק" לטלפון, בניגוד למוזכר הקודם או לכותב הספר הראשון, שהשתמש במילה 'טלפון', כפי שציינתי לעיל. הישיבה פרעה חוב למרגובסקי בסך 22 לי"מ בעבור רהיטים, ושילמה תוספות כלכלה לכמה בחורים ומשכורת לחלק מהעובדים.

העמוד מסתיים בתשלום של 0.5 לי"מ לר"ש הלפרין בעד ספרי מוסר.

עמוד 59 נפתח ב-כ"ו אלול ומסתיים ב-כ"ט בחודש. העמוד מתחיל בתשלום משכורת לרב יצחק דבורץ "עד לחשבון" בסך 1.75 לי"מ, ועוד 1 לי"מ פריעת חוב לשני בחורים. חדש וצימבליסט קיבלו החזר הוצאות שהיו להם על חולה. גם עבור "שח רחוק" שילמה הישיבה 0.1 לי"מ. ב-כ"ו בחודש הוציאה הישיבה 0.3 לי"מ בעד אתרוג. נרשמו לישיבה הכנסות מתרומות בסך 25.835 לי"מ, ומיד היא פרעה לבנימין טרכטמן חלק מהסכום שהיא חבה לו. רבי ז' קנה בולי דואר ובולים להמחאה. הישיבה שילמה דמי כלכלה לבחורים מספר, ושלחה תגי ברכה לפיוולוזון ברוך ולאזיזיק קסלר מלומזא. הרב מאיר פינקל קיבל 6 לי"מ משכורת. הגרנ"צ קיבל בעבור מנחם-אב משכורת של 5 לי"מ, ועוד 1.5 לי"מ בעבור חודש אלול. קליינברג מתל אביב שלח תרומה על סך 1 לי"מ, וא"ד סלונים פרע חוב של 59.794 לי"מ. הישיבה לקחה הלוואה מאת שרגא על סך 5 לי"מ, והלוואה באמצעות א"ד סלונים בסך 6 לי"מ. העמוד מסתיים ב"נרשם בטעות לזכות פלשתינא-אמט מיום כ"ד מנ"א יומן 51 25.000 לימ"צ".¹¹⁸ מהכסף שהושב מפלשתינא-אמט השתמשו ל'עלייה וסידור' בכל הסכום - 25 לי"מ.

114 עמ' 58 בספר הנהלת החשבונות.

115 ש.ם.

116 עמ' 58 ש.ם.

117 ש.ם.

118 עמ' 58 בספר הנהלת החשבונות.

עמוד 60 מסיים את חודש אלול ב-כ"ט בחודש בשתי טעויות שנעשו בספר: "חייבנו בטעות חשבון תובעים ביום י"ד אלול יומן עמוד 58 תמורת העשרים לימ"צ ששלמנו לאפ"ק עבור השיק של מר הרמן שלא שולם";¹¹⁹ "הר"י דבורץ קבל בטעות ע"ח חובו ביום כ"ו אלול יומן עמוד 59 0.500 לימ"צ".¹²⁰

החודש מסתיים בהלוואה לר"י דבורץ על סך 0.5 לי"מ.

עמוד 61 עוסק ב-כ"ט באלול, ובו סגירת השנה בחלקו העליון של העמוד ופתיחת שנת הלימודים תרפ"ו בחלקו התחתון. בסיום שנת תרפ"ה "נשארו חייבים לפי הרשימה המפורטת":¹²¹ מפורטת רשימת הנתבעים, חובות כל התלמידים וכל לוקחי ההלוואות מהישיבה, וכן רשימת התובעים את הישיבה לתשלום החוב שהישיבה חבה להם. וכותב הספר מציין "נשארו חייבים לאפ"ק 500.000 לימ"צ יתרה להפסד שצריך להתכסות מהכנסות שנת תרפ"ו".¹²²

סיכום

מן העיון בספר הנהלת החשבונות של ישיבת סלובודקה עולה שהישיבה החלה לפעול בארץ ב-ג' בסיוון תרפ"ד, לאחר שהרב יחזקאל סרנא עלה לארץ עם תלמידים אחדים לחפש מקום לישיבה. שלושה קיבלו כספים מן הישיבה בחודש זה: הרב סרנא קיבל על חשבון משכורתו 10 לי"מ ופייל אפשטיין, בנו של ראש הישיבה, והרצל קפלן קבלו דמי כלכלה, ונראה ששלושתם היו הראשונים להגיע לארץ ישראל.

כנראה פייל אפשטיין היה המזכיר הראשון של הישיבה; הוא היה ממנוה על שליחת מכתבים וטלגרמות ועל סידור הישיבה. התגלית הראשונה בספר הייתה שנבדקו ארבעה מקומות להקמת הישיבה: פתח תקוה, יפו, תל אביב וחברון, ולבסוף הוחלט על הקמת הישיבה בחברון.

הישיבה התחילה את קיומה עם סכום התחלתי של 30 לי"מ. במהלך הספר כולו רואים את 'אגלוג הכספים' של הישיבה: לקיחת הלוואות והחזרתן תוך כדי לקיחת הלוואות חדשות. התרומות לישיבה בתחילת דרכה היו מעטות מאוד, ורק לקראת סוף שנת תרפ"ה התרבו. הישיבה למדה שיש צורך בהעסקת מגייסי כספים כדי לממן את הוצאותיה המרובות. לשם כך היה ועד שפעל בארצות הברית ושלה מידי חודש בחודשו כספים לישיבה, והיו אגודות נוספות ואנשים פרטיים שתרמו לישיבה.

בשיחה עם מר הרצל וולנסקי התברר לי שאחיו של הגאב"ד ישב בשיקגו והיה ממונה על איסוף

119 עמ' 60 שם.

120 שם.

121 שם.

122 עמ' 60 בספר הנהלת החשבונות.

כספים לשיבה (בנו נשלח לשיבה בחברון ונרצח בפרעות תרפ"ט). לקראת סוף השנה שלחה הישיבה את הרב דבורץ לארצות הברית ואת השד"ר גרופמן לפולין - לאיסוף כספים. היו לשיבה גם מגוון הוצאות "לשם תעמולה לענייני השיבה ע"י הגאב"ד" (עמ' 32 בספר הנהלת החשבונות) - הישיבה למדה שיש צורך בתעמולה ובגיוס כספים. מר הרצל וולנסקי סיפר לי שהוא אחיו של זלמן בן גרשום, שהיה מזכיר הישיבה ונרצח בתרפ"ט. לדעתי זלמן בן גרשום היה המזכיר השני של הישיבה לאחר שפיבל אפשטיין פרש מחמת מחלה. לקראת עזיבת פ' אפשטיין את תפקידו רואים בספר מחיקות וטעויות שנעשו. הוא היה חולה זמן רב, כפי שמוכיח הספר, וכנראה לכן פרש מתפקידו.

בתחילת הספר כתובים מספרים בלא ציון שם המטבע, ורק בהמשך מתברר שהכוונה ללירות מצריות (לי"מ). אפשר ללמוד מהספר כמה שווה 1 לי"מ ביחס לדולר אמריקאי (כחמישה דולרים) וביחס ללירה האנגלית (כמעט אותו הערך). בעבודה כתבתי לי"מ כפי שנהוג לכתוב בראשי תבות לירה מצרית, אף על פי שבספר כתוב "לימ"צ".

ההוצאה העיקרית של הישיבה הייתה תשלום משכורות לרבנים, למזכיר הישיבה ולאנשים שהיו ממונים על צרכיה, כמו שמש נתנאל. נראה לי שהיה 'האיש אשר על הבית', שהיה על הצרכים היום-יומיים. על פי הרישום אפשר ללמוד מתי התחיל כל אחד את עבודתו, וכמה גדולה הייתה משכורתו. מרשימות מקבלי השכר אפשר ללמוד כמה דברים, למשל מי היו מקבלי השכר בתחילת תרפ"ד ומי התווסף במהלך השנה. אפשר ללמוד גם על משכורתם החודשית, שתמיד הייתה 'על חשבון', כלומר הם לא קיבלו את הסכום כולו מיד אלא במהלך החודש השוטף או החודש הבא, כי לשיבה לא היו די כספים. אפשר לראות שבמהלך השנה גדלו משכורות הרבנים והעוסקים בענייני הישיבה. משמות התלמידים נלמד על הסכום המלא של דמי הכלכלה החודשית, 4 לי"מ, שלא תמיד ניתן במלואו. גם תשלום זה 'זכה' לתוספות במהלך החודש או החודש הבא. לעתים נעדרו תלמידים, ובשובם קיבלו את דמי כלכלתם. מרשימת התלמידים אפשר ללמוד על התרחבות הישיבה; מספר התלמידים גדל בהתמדה. אי-אפשר למנות במדויק את מספר התלמידים כי בכל חודש היו כמה שלא קיבלו את צורכי הכלכלה עם כלל התלמידים. בחודש מנחם-אב תרפ"ה מניתי לפי סדר הרשומים 87 תלמידים. קרוב לוודאי שהיו יותר אך שלא נמנו לפי סדר מקבלי דמי הכלכלה. לעתים נרשם סכום של 2.5 לי"מ ליד שם התלמיד, והסקתי שזה תלמיד חדש שהגיע במהלך החודש. כך התוודעתי לתלמידים החדשים שבמהלך החודשים הבאים קיבלו את מלוא הסכום - 4 לי"מ. רשימת התלמידים מכילה שמות רבים המוכרים לנו כרבנים גדלים, כמו הרב גרז - שהיה רב ברחובות, הרב אפרים סוקולובר - ששימש רבה של רעננה, ורבים אחרים שאפשר לכתוב עליהם מאמר נוסף. מעניין שאף תלמיד לא כונה 'רב', פרט לפייבל אפשטיין, שלעתים כונה 'רב'.

מעבר לתשלום דמי הכלכלה והמשכורות, הייתה הישיבה אחראית לתשלום צורכי רפואה

לתלמידיה החולים, לרבנים שחלו ואפילו לנשותיהם. הישיבה מימנה ביקור אצל הרופאים וגם את התרופות. במקרה אחד רשום תשלום בעבור מניין לרפואת חולה. לפי גודל התשלום אפשר ללמוד על מצב החולה - אם קל הוא אם קשה. הישיבה שילמה גם דמי אשפוז אצל 'וולך', כלומר בבית החולים 'שערי צדק', ויש תשלום אף ל'הדסה'.

לישיבה היו גם הוצאות 'שמחות': כיבוד אורחים והוצאות כיבוד בתקופת החגים. היא גם מימנה טיולים לתלמידיה ברחבי הארץ. כאשר הגיעו רבנים חשובים כ'סבא' והגאב"ד וידאו שיהיה כיבוד ושילמו הוצאות אוטומובילים למקבלי הפנים וגם הוצאות לינה בעבורם. כך אנו מתוודעים לבתי המלון שבהם לנו הרבנים והתלמידים כששהו מחוץ לחברון: מלון 'ורשבסקי' בירושלים ו'ציולינג' ביפו. פרט מעניין הקשור בכך הוא 'תשלום הוצאות התלמידים ומשפחות ההנהלה במצרים' תחת הכותרת "עליה וסידור". דוגמה לנוסע שהגיע לארץ ישראל בדרך זו היא הרב דוד הכהן (הנזיר), והוא מספר על כך בהרחבה ביומנו.

כל צורכי הישיבה וצורכי הרבנים שולמו באמצעות הישיבה. סיוד הישיבה ובתי הרבנים, הריהוט והכלים - הכול נקנה מכספי הישיבה, כך שלישיבה היו הוצאות רבות. כפי שציינת, ההכנסות היו דלות, ורק לקראת סוף השנה הראשונה, עם התגברות ההבנה שיש צורך באנשים מיוחדים שיעסקו באיסוף כספים, גדלו מספר התרומות וסכומיהן.

בסיום שנת תרפ"ה צירף המזכיר לספר הנהלת החשבונות דפים העוסקים בהלוואות מהישיבה שטרם נפרעו, ובהלוואות שהישיבה לקחה וטרם פרעה - ועליה לפרוע מהכנסות שנת תרפ"ו. צילום הדפים האלה מובא בחלק האחרון של המאמר.

אחד הדברים המעניינים בספר הנהלת החשבונות הוא בדיקת קרקע בעבור הישיבה. "לר' חיים שניאורסון בעד אוטומוביל לבקור הקרקע". העניין מוזכר כמה פעמים בספר, אך לא מצוין היכן בדקו קרקע להקמת הישיבה. שיערתי, לפי הסכום שהוצא לנסיעה, שמדובר בסביבת חברון - והשערתי נתאמתה. בארכיון הציוני מצאתי מכתב שמוען למנחם אוסישקין מתאריך ב' וירא התרפ"ה, שבו מתאר כותב המכתב את ההיסטוריה היהודית של חברון ומסביר עד כמה יעלה קרנה אם יהיה אפשר לבנות בה את ישיבת סלובודקה; ולכן התבקש אוסישקין שהקרו הקיימת תאשר מתן קרקע לישיבה. מתשובת מזכירו של אוסישקין עולה כי נשלחו שני מכתבים, אך בארכיון נמצא רק המכתב המובא בחלק האחרון של מאמר זה, עם תשובת המזכיר - המצוין שאוסישקין יבקר באזור, ידון בבקשת הישיבה אך אינו מבטיח דבר.

סקרתי בקצרה את העניינים שטיפלה בהם מזכירות הישיבה, וזאת על קצה המזלג; אפשר להעלות נתונים נוספים עם כל עיון נוסף בספר.

רשימת קיצורים ומקורות

- אוסטרובסקי, תרצ"ז
מ' אוסטרובסקי (עורך), איש ירושלים (לכבוד גדליה ברודר), ירושלים תרצ"ז.
- אזרחי, תשס"א
ש' אזרחי, המשגיח ר' מאיר, ירושלים תשס"א.
- אתר בית הספרים הלאומי - עיתונות יהודית היסטורית:
<http://jnul.huji.ac.il/dl/newspapers/index1024.html>
- בראווערמאן, 1887
ח' בראווערמאן, "עדת ישראל בקאוונא", כנסת ישראל ב (1887), עמ' 164.
- דבורץ, תש"ד
ד' כ"ץ, תנועת המוסר א-ה, תל אביב תש"ה-תשכ"ג.
- מלר, תשס"א
ש"י מלר, נסיך ממלכת התורה, ירושלים תשס"א.
- סלוצקי, 1970
י' סלוצקי, העתונות היהודית-רוסית במאה הי"ט, ירושלים 1970.
- ספר הנהלת החשבונות של ישיבת סלובודקה בחברון, תרפ"ד-תרפ"ה.
- רוס, 1986
ת' רוס, המחשבה העיונית בכתבי ממשכיו של ר' ישראל סלנטר בתנועת המוסר, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה של האוניברסיטה העברית בירושלים 1986.
- שטמפפר, תשס"ה
ש' שטמפפר, הישיבה הליטאית בהתהוותה, ירושלים תשס"ה.